

Waldorfpedagogik – en översikt av empiriskt orienterad forskning

Ruhi Tyson

vers. HT 2023

Inledning	3
Vad räknas som forskning?	3
Tidigare översikter.....	4
Sammanfattning.....	5
Övergripande forskningsområden	6
Studier av strukturella aspekter på waldorfskolan.....	7
Studier som rör elevers lärande och prestationer.....	8
Studier som handlar om lärare och undervisningsgestaltning	9
<i>Ämnesstudier</i>	9
<i>Allmädidaktiska och läroplansstudier</i>	10
<i>Lärary-elev interaktioner</i>	11
<i>Övriga studier</i>	11
Studier som behandlar elevers sociala och personliga kompetenser	12
Studier kring elevers och lärares hälsa	13
Yrkesbiografier och livsstil bland före detta elever.....	13
Waldorfskolan, interkulturalitet och inkludering	13
Jämförande studier mellan waldorf- och statliga/vanliga skolor.....	15
Jämförande didaktiska studier	15
Övriga jämförande studier	16
Förskolestudier	16
Lek och rörelse	17
Övriga studier	17
Översiktsverk.....	18
Historiska studier.....	18
Övriga studier	19
Utvärderingar och beskrivningar av enskilda skolor	19
Övriga studier	19
Sammanfattning och diskussion	20
Referenser	21
Referenser svenska och nordiska studier.....	21
Referenser engelskspråkiga studier	24
Referenser tyskspråkiga studier.....	32

Inledning

Det finns idag en växande mängd empirisk forskning om waldorfpedagogiken och därmed också ett växande behov av att skapa en överblick. Inte minst eftersom mycket av forskningen är gjord i Tyskland och är skriven på tyska så är det värdefullt att ha åtminstone en idé om dess innehåll på svenska. En sådan systematisk översikt har hittills saknats och detta representerar ett första försök i den riktningen (den ursprungliga översikten gjordes hösten 2020 och detta är nu version tre uppdaterad med forskning från 2020 - 2023 samt äldre forskning som den första och andra förbigick).

Jag har i det följande begränsat mig till empirisk forskning och hoppat över artiklar samt böcker där innehållet har en mer filosofisk, teoretisk eller diskuterande inriktning. Ett exempel på detta är Wiehl (2015) som grundligt går igenom waldorfpedagogiken ur teoretisk synvinkel. Jag har inte heller (med ett par undantag) tagit med det lilla (men växande) antalet studier jag hittat om waldorfläroarbete och waldorfskolor.

Jag har i huvudsak, men inte uteslutande, hållit mig till sådant som publicerats efter 1990. Dels eftersom det finns relativt lite från åren innan, dels eftersom det ofta är utdaterat (för en lista med sådant från tidigare årtionden se <https://waldorfanswers.org/Studies.htm>).

Jag har gjort en del systematiska sökningar i artikeldatabaser på svenska, norska, engelska och tyska utgående från sökbegrepp som Waldorf, Steiner, Education, Pedagogik, Pädagogik och närliggande (övriga språk är alltså inte representerade men jag vet att det finns åtminstone en del artiklar på exempelvis spanska också). Jag har även försökt att skaffa en så heltäckande bild som möjligt av bokpublikationer och då begränsat mig till sådan litteratur som publicerats av universitets- och forskningsförlag (ett undantag är studier av waldorfelevers fortsatta liv där flera studier gjorts som är vetenskapligt solida men som enbart publicerats på waldorfanknutna förlag). Jag har också gjort en fullständig genomgång av tidskriften *Research on Steiner Education* (RoSE) som sedan 2010 publicerat ett större antal forskningsartiklar som genomgått peer-review. Eftersom det är en stor mängd referenser har jag också delat in dem i tre grupper: 1. studier på svenska, norska och danska, 2. studier på engelska och 3. studier på tyska. På så sätt är det förhoppningsvis lite enklare att orientera sig i mängden.

Vad räknas som forskning?

Jag har haft en relativt konventionell förståelse av begreppet ”forskning” som i princip lyder: sådant som görs på ackrediterade universitet och högskolor på doktorsavhandlingsnivå och uppåt (förutom presentationer/referat från deltagande på forskningskonferenser). Jag har även inkluderat masteruppsatser trots att det normalt sett inte görs i forskningsöversikter eftersom denna text är avsedd att användas av studenter i arbetet med att skriva uppsatser och inom dessa ramar räknas masteruppsatser som forskningsarbeten. Man kan säga att masteruppsatser befinner sig i en sorts vetenskaplig gråzon. Å ena sidan är de legitima att hänvisa till i uppsatser samt att lägga till grund för forskningsartiklar. Å andra sidan har jag hittills inte sett en enda kartläggande forskningsöversikt publicerad i en peer-review tidskrift som inkluderar dem.

Denna avgränsning av vad som räknas som forskning betyder förstås inte att arbeten som publicerats utanför dessa sammanhang, exempelvis på waldorfanknutna förlag som Verlag Freies Geistesleben, automatiskt saknar forskningsförankring, tvärtom finns där gott om värdefullt material särskilt utanför det empiriska området. Men att inbegripa det skulle kräva en närmare studie av varje enskilt fall för att bedöma kvalitén i arbetet och därefter en tydlig argumentation för att beskriva den bedömningen (se tex. Jelinek och Sun 2003 för en sådan utvärdering beträffande texter om naturvetenskapsundervisningen i waldorfskolan). Detta innebär också att jag inte har läst igenom samtliga studier och gjort någon närmare utvärdering av deras kvalitet bortom den som peer-review processen i tidskrifter, handlednings- och examinationsförfarandet för master- samt doktorsarbeten och redaktionsarbetet vid universitetsförlag ger. Det är alltså både möjligt och sannolikt att åtminstone en del av det som publicerats vid närmare granskning visar sig ha betydande svagheter, inte minst artiklar och masteruppsatser. Artiklar eftersom varje enskild studie tenderar att vara jämförelsevis begränsad och unik, dvs. det finns än så länge få områden där vi har flera artiklar som beforskar samma tema, något som skulle bidra mycket till att skapa en säkrare kunskapsbas. Masteruppsatser eftersom det handlar om studenters första mer anspråksfulla och självständiga forskningsarbete på avancerad nivå och det är därmed inte ovanligt att det förekommer en del svagheter i metod, forskningsdesign, analys, osv. Det är alltså viktigt att ha detta i åtanke och inte ta för givet att något håller hög forskningskvalitet bara för att det genomgått en peer-review process eller passerat examinationsförfarandet och blivit godkänt som masteruppsats eller doktorsavhandling.

Tidigare översikter

Detta är alltså tredje versionen av översikten och vid varje omarbetning har jag hittat äldre studier som av en eller annan anledning förbigåtts. Jag räknar med att framtida versioner fylls på med både ny forskning och sådan äldre som jag missat, alla tips om artiklar mm. tas emot med tacksamhet.

I sammanställningsarbetet har det varit till stor hjälp att man i RoSE 2010–2011 gjorde en ingående översikt och värdering av all tyskspråkig empirisk forskning (Böhle & Peters 2010, 2011). Jag har utgått från den och kompletterat med sådant som gjorts därefter och även i stor utsträckning kunnat hålla mig till dess övergripande kategorier (jag har utelämnat en fåtal studier som finns med i översikten eftersom det rör sig om artiklar i non-peer-review tidskrifter eller preliminära rapporter). Vad som ska sorteras under vilken kategori är dock inte alltid så glasklart och flera av studierna skulle säkert ha kunnat passa i flera, jag har vid några tillfällen placerat studierna som Böhle & Peters kategoriserat i andra grupper än de gjort (exempelvis en del studier om elevers biografier efter skolan som de placerat bland studier av strukturella aspekter på waldorfskolan och jag valt att lägga bland studier som rör yrkesbiografier och livsstil bland före detta elever). Denna studie har nyligen (Peters 2020) följts upp och jag har haft stor glädje av den i uppdateringen. I den nya studien har man delvis valt en annan kategorisering något jag återkommer till nedan.

Övriga verk (som jag kunnat hitta) med mer eller mindre omfattande översikter rörande empirisk forskning är: Dahlin (2017), Randoll & Peters (2015), Paschen (2010), Gidley (2010a). Jag har också haft stor användning av några översikter på hemsidor. Steiner Høyskolen i Oslo har en sammanställning av en del av de

masterarbeten som gjorts där (<https://www.steinerhoyskolen.no/annet/studentoppgaver> jag har inte försökt spåra upp de som inte tagits med i listan). Alanus Hochschule utanför Bonn har en sammanställning av de publikationer som givits ut där (<https://www.alanus.edu/de/forschung-kunst/publikationen-chronologisch>) men ingen motsvarande Steinerhøyskolens beträffande de masteruppsatser som studenter skrivit. Detta innebär att det finns en hel del tyska forskningsarbeten på master-nivå som inte är medtagna i denna översikt. Gidley (2010a) har gjort en sammanställning av all forskning från Australien till och med 2010 som inkluderar doktorsavhandlingar och masterarbeten och den har varit avgörande för min möjlighet att kartlägga vad som gjorts där. Även på doktorsavhandlingsnivå saknas det annars sammanställningar och det är svårt att kartlägga systematiskt vad som gjorts eftersom många universitet, särskilt innan 2000-talet, inte publicerar verken online. Här är urvalet i princip begränsat till det jag kunnat hitta. Det hela försvåras också av att många doktorsavhandlingar saknar publicerade abstract och det är inte sällan svårt att avgöra utifrån titeln mer exakt vad de handlar om. Det är ibland inte heller klart om begrepp som thesis och dissertation refererar till ett arbete på master eller doktorsnivå. Jag har, då inget annat angetts, utgått från att thesis är på masternivå och dissertation på doktorsnivå (detta har dock försvårats av att katalogen av forskningsarbete på nedan nämnda Waldorf answers konsekvent använder termen dissertation och i de fall jag har kunnat kolla närmare har det ibland visat sig handla om masterarbeten).

Waldorf research network har samlat artiklar som både handlar om waldorfpedagogisk forskning och om annan forskning av relevans för waldorfpedagogik (https://www.ecswe.eu/wren/researchpapers_outcomes.html databasen verkar dock inte ha blivit uppdaterad efter 2012). Waldorf research institute (<https://www.waldorfresearchinstitute.org/>) och Waldorf answers (<https://waldorfanswers.org/Studies.htm> sträcker sig till 2006) har sammanställningar av forskning på engelska (eller korta sammanfattningar av sådant som finns på andra språk) men använder begreppet forskning i bred bemärkelse så att det omfattar allt möjligt som skrivits om waldorfpedagogik, bl. a. många artiklar i tidskrifter utan peer review. Där förekommer också emellanåt referenser till litteratur som inte gått att spåra som exempelvis Selander (2001) *Waldorfpedagogiken i det senmoderna samhället. En kritisk studie* som står listad på Waldorf answers utan att jag kunnat få klarhet i vad det är för text eller vart den finns.

Sammanfattning

Det kan vara intressant att få en överblick över antalet studier i olika former. Jag har här grovt uppskattat hur många av studierna som är masteruppsatser, doktorsavhandlingar, artiklar och böcker. En femte kategori, övrigt, omfattar sådant som bokkapitel, böcker av vetenskaplig kvalitet men utgivna utanför den akademiska förlagsvärlden, forskningsrapporter, mm. Antalet får ses som en grov uppskattning av flera skäl. Jag vet att en del masteruppsatser varit grund till artiklar i *RoSE* och jag har inte kontrollerat för denna dubbling. Detsamma gäller antagligen några av avhandlingarna där jag, som ovan nämnt, också ibland är osäker på om en del amerikanska avhandlingar i själva verket är masteruppsatser pga. otydligt användande av begreppen thesis och dissertation. Antalet masteruppsatser är också med säkerhet

för litet eftersom jag inte kunnat hitta förteckningar på uppsatser från tex. Tyskland eller USA. Med detta förbehåll:

- Masteruppsatser ca. 55
- Doktorsavhandlingar ca. 40
- Artiklar ca. 120
- Böcker ca. 40
- Övrigt ca. 30

Värt att notera är att nästan alla böcker är på tyska. Sammanlagt innebär detta att det konservativt räknat finns åtminstone 275 empiriska studier kring waldorfpedagogik med anspråk på en vetenskaplig nivå.

Övergripande forskningsområden

Böhle & Peters (2010, 2011) identifierar följande övergripande forskningsområden:

- Studier av strukturella aspekter på waldorfskolan
- Studier som rör elevers lärande och prestationer
- Studier som handlar om lärare och undervisningsgestaltning
- Studier som behandlar elevers sociala och personliga kompetenser
- Studier kring elevers och lärares hälsa
- Yrkesbiografier och livsstil bland före detta elever
- Waldorfskolan och interkulturalitet (i Böhle & Peters 2011 kallat minoriteter), jag har i versionen från HT 21 lagt till inkludering här också (där jag följer Peters 2020) då det numera finns studier som befattar sig med funktionsvariationer och hur barn med dessa inkluderas i skolan

Peters (2020) har utvecklat denna översikt och har följande kategorier (en del desamma och andra helt nya):

- Studier av strukturella aspekter på waldorfskolan
- Utforskande översiktsstudier
- Helhetsstudier av waldorfpedagogik och konst
- Utvecklingspsykologi
- Studier som rör elevers lärande och prestationer även i jämförelse med vanliga skolor
- Studier av lärarutbildningar (denna kategori kan bli aktuell att bifoga i framtida översikter här)
- Studier av förskolor
- Studier som handlar om lärare och undervisningsgestaltning
- Studier kring elevers och lärares hälsa
- Yrkesbiografier och livsstil bland före detta elever
- Interkulturalitet och inkludering
- Avhandlingar

Tilläggas bör också att Peters (2020) har en något bredare definition av vad empirisk innebär. Han inkluderar exempelvis studier av mer teoretisk karaktär, tex. om

reformpedagogikens grunder (Barz 2018) som jag har uteslutit. Begreppet ”empirisk” är inte entydigt.

Jag kommer i huvudsak att följa den gamla indelning med en del underrubriker men har också lagt till följande kategorier som inte riktigt rymdes bland dem men där förskoleforskningen tillkommit i den nya tyska översikten:

- Jämförande studier mellan waldorf- och statliga/vanliga skolor
- Förskoleforskning
- Historiska studier
- Udda/svårsorterade studier

Studier av strukturella aspekter på waldorfskolan

Flest studier i kategorin finns det rörande beslutsfattande och organisationsform.

Bentos studie (2015) handlar om beslutsfattande och Koolmann, Nörling & Boukal (2016) samt Koolmann & Nörling (2015) handlar om utmaningar för organisationsstrukturen. Resell (2012) diskuterar organisation och ledarskap i ljuset av organisationsteori. Erlandsen (2013) har gjort en fallstudie av implementeringen av ett värdebaserat organisationsutvecklingsprogram på en norsk waldorfskola och Richards (2005) har gjort en om ledarskap på en australiensisk waldorfskola. Selsfors (2019) studie tar upp lärarkollegiet som forum för utvecklingsarbete, ett tema som även Ullrich (2012) berör i sin fallstudie över samarbete (teamkooperation) i den kollegiala självförvaltningen och Rawson (2014) i sin studie över kollegialt lärande i waldorfskolor. Rawson (2011) berör också temat i sin studie av demokratiskt ledarskap i waldorfskolor.

Eventuellt hör också Roberts (1999) och Göttes (2000) studier om skolautonomi och självförvaltning hit som utgår från waldorfskolan som exempel. Roberts gör jämförelser mellan Tyskland, Schweiz och Holland. Götte diskuterar waldorfskolans då 80-åriga erfarenheter av skolautonomi i relation till en bredare tysk diskussion i frågan.

Några studier berör frågan om hur det går för elever som växlar från statlig skola till waldorfskola eller tvärtom (Keller 2012, 2008; Lawton 2016). En studie behandlar övergången från förskola till skola i Brasilien (Guglielmo, m. fl. 2022).

Ytterligare en grupp behandlar på olika sätt föräldrar i waldorfskolor. Koolmann, Petersen & Ehrler (2018) har gjort en omfattande studie av tyska waldorfföräldrars socioekonomiska status, inställningar och värderingar samt framtidssyn. Peinelt-Jordan (1998) har studerat den socioekonomiska ställningen bland föräldrahemmen i Berlin och Kamineni (2010) har gjort en fallstudie av föräldrarnas medverkan vid grundandet av waldorfskolan i Hyderabad. Brooks (2004) och Mäkinen (2008) har båda studerat hur man etablerar framgångsrikt samarbete mellan lärare och föräldrar. Stehlik (2001, 2003) har gjort en fallstudie av hur en waldorfskola i Australien fungerar som en lärandegemenskap för föräldrarna. Brodbeck (2018) har gjort en studie av hur föräldrar till barn i waldorfskolor i Schweiz och Liechtenstein uppfattar och värderar skolorna. Weidmann (2023) har undersökt om det finns något samband mellan vaccinmotstånd under coronapandemin, esoteriska livsåskådningar (där waldorfskolor varit en parameter bland flera för vad som definieras som esoterisk) och högerextrema sympatier. Resultatet talar emot detta.

Sist har vi några studier som inte hör till någon av de föregående grupperna.

Conein (2000) diskuterar miljöfrågor/hållbar utveckling och lärares visioner/uppdragsidéer i förhållande till detta på waldorf- och montessoriskolor.

Schmude (1990) har studerat det regionala och sociala rekryteringsfältet för waldorfskolan i Heidelberg.

Studier som rör elevers lärande och prestationer

I denna kategori återfinns studier som undersöker elevers utveckling. Den är märkbart mindre än nästa, den som undersöker lärare och undervisningsgestaltning, något som antyder att elevernas upplevelser, lärande, prestationer, osv. är lite av ett eftersatt område jämfört med andra. De befintliga studierna är inte heller präglade av några särskilda gemensamma nämnare utan handlar i stor utsträckning om vitt skilda teman.

Suggate (2013) har gjort en studie kring om tidig läs- och skrivundervisning ger bättre kunskaper på området än en senarelagd.

Bruhn, Seifert & Aschermann (2007) har studerat musikaliska aktiviteters inflytande på framgången i att avsluta skolgången på en waldorfskola.

Wallner-Paschon (2009) har gjort en jämförande studie av österrikiska waldorfelevs PISA kompetenser och individuella kännetecken. Rohde (2022) har gjort en studie kring tyska waldorfelevs Abitur-resultat (de tyska gymnasiala avslutningsproven som ger tillgång till universitetsstudier) i jämförelse med statliga skolelever i delstaten Hessen.

Øyen (2007) har gjort ett aktionsforskningsprojekt för att höja elevers närvaro i skolan.

Det finns fem studier som jag skulle klassa som ämnesstudier, dvs. studier kring elevers relation till ett ämne eller delar av det.

Månsson D'souza (2020) har undersökt elevers läsande i grundskolan. Bårdseth (2016) har studerat elevers upplevelser av eurytmiämnet på gymnasiet och Nordlund (2006) elevers upplevelser av konstens betydelse i skolan. Heinritz (2012) har gjort en studie av ett musikpedagogiskt pionjärprojekt på Dortmunds waldorfskola. Slutligen så har Montenegro (2017) gjort en studie av elevmotivation i undervisningen i moderna språk.

Sju studier tar sig an vad skolgången betyder.

Liebenwein, Barz & Randoll (2012) har gjort en omfattande studie av elevers bildningserfarenheter i waldorfskolor och Peters (2021), Randoll & Peters (2020) samt Beaven (2011) om tiden på waldorfskola ur elevsynvinkel. Idel (2007) har gjort fallrekonstruktioner av elevbiografier med syfte att utforska waldorfskolans biografiska relevans för tre elever. Höblich (2010) har undersökt relationen mellan biografi, skola och kön utgående från en empirisk studie vid en enskild waldorfskola och Rawson (2018, 2019) har gjort en studie om elevers subjektifieringsprocess vid en enskild skola med utgångspunkt i Biestas begrepp *subjectification*. Tandberg Bråthen (2022) har skrivit en masteruppsats om elevens subjektifiering i 9-10-års åldern utifrån intervjuer med både elever och lärare.

En studie (Brater et al. 2010) handlar om hur portfoliodokumentation kan synliggöra elevernas kompetenser.

Studier som handlar om lärare och undervisningsgestaltning

Ett relativt stort antal studier utgår från lärares perspektiv på waldorfpedagogik och undervisning. Det rör sig om fyra områden:

- Mer specifika studier av olika undervisningsämnen.
- Olika allmäntdidaktiska och läroplansstudier.
- Lärar-elev interaktioner.
- Övriga studier.

Ämnesstudier

Hougham (2013) har studerat spelet i klass 8.

Willmann (2014) har undersökt religionsundervisningen i icke-kristna waldorfsammanhang (Egypten, Israel) och Hoffmann (2016, 2015) månadsfester i icke-europeiska mång-religiösa eller icke-kristna waldorfskolesammanhang.

Ruhnau (2017) och Peters (2020) har undersökt matematikundervisning i åldersblandade klasser åk 1-5. Breaux (2004) har skrivit en avhandling om konsten att undervisa i matematik i årskurs 3 på en waldorfskola men det framgår inte om den är teoretisk eller empirisk. Sharpe (2022) har gjort en studie av tre waldorfelevs och deras lärares syn på matematik. Watterson (2006) har skrivit en masteruppsats om geometriundervisningen i klass 6 på en offentlig (charter school) waldorfskola i USA.

Stene (2018, 2014) har gjort en studie om musikundervisningen och Storsve Hundsnes (2016) en om musikämnets bidrag till elevers relation till omvärlden på gymnasiet.

Hoyer & Schiefer (2019) har undersökt bildämnets roll i waldorfskolan och Hallam m. fl. (2016) har studerat konstundervisningen i en engelsk waldorfskola. Kimberly & Brouillette (2021) har studerat bild och språkundervisning i några amerikanska waldorfskolors förstaklasser. Prendergast har skrivit en avhandling på temat att utbilda känslolivet genom bildundervisning (2004).

Nicholson (2000) har undersökt olika representationsformer av historieämnet och Barkved (2016) har studerat historieundervisningen och dess förhållande till mångkulturalism respektive eurocentrism. Zech (2012) har skrivit en studie av historieämnets utveckling från 1919 – 2009 och jämfört med nutida historiedidaktik.

Ullrich (2008) samt Ullrich et al. (2006) har gjort en fallstudie av en fysik-period i klass 10 och Jelinek & Sun (2003) har gjort en studie av om waldorfpedagogiken erbjuder en gångbar undervisning i naturvetenskap. Urbantat (2017) har gjort ett studium av praktiken kring fältmätningen i klass 10. Rohde (2003) har gjort en undervisningskonstdidaktisk studie¹ av ett par undervisningsblock som utgår från Faradays föreläsningar om ett vaxljus kemiska historia (Chemical history of a candle) samt Goethes växtmetamorfoslära.

Beck et al. (2016) har studerat eurytmipedagogik, Linden (2018) har undersökt eurytmiundervisningen i klass 7-9, de Voto (2017) har gjort en fallstudie i att sätta upp

---

¹ Undervisningskonstdidaktiken är en didaktisk skolbildning som utgår från Martin Wagenscheins teorier. Se närmare i Sjöström & Tyson (2022) eller på lehrkunst.org.

en eurytmiföreställning med elever på gymnasiet och Tatum (2007) har studerat eurytmin i klass 4.

Erasmus (2015) har skrivit en avhandling om waldorfelevers geografikunskaper.

Handwerk (2011) har skrivit en avhandling om lyrikens bildningsvärde i klass 8.

Schumacher (2008) har arbetat med utvecklingen av en kursplan i naturbruk i klass 1-10 för Steinerskolen i Rotvoll och Hahn (2008) har arbetat med utvecklingen av 12 kursplansmoduler för skogsbruk. Bair (2004) har skrivit om etablerandet av en skolträdgård. Grella (2015) har skrivit en avhandling om hur det estetiska kan bidra till omsorg om miljön/naturen.

Navascues (1997) har studerat undervisningen i främmande språk under grundskoleåren och hur den är upplagd och Raunela (2008) har skrivit en masteruppsats om undervisningen i Finska. Lutzker (2007) har studerat både lärarstudenter och elever i relation till främmande språk i *The art of foreign language teaching: Improvisation and drama in teacher development and language learning*.

Tsortanidou, m. fl. (2021) har diskuterat hur waldorfpedagogiska perspektiv kan användas för att bidra till medieliteracitet.

Allmändidaktiska och läroplansstudier

Tjärnstig (2020) har skrivit en avhandling om waldorflärares didaktiska handlande. Dagaris (2020, s. 17f) sammanfattar den så här: ”I en ny avhandling presenterar Leif Tjärnstig (2020) fyra svenska waldorflärares pedagogiska tänkande, förhållningssätt och didaktiska handlande, genom att analysera deras samtal om sitt eget handlande i olika undervisningssituationer. Resultatet visar att lärarna använder sig av ett professionseget yrkesspråk som inte bara härrör ur deras individuella erfarenheter och kunskaper. Det kan även relateras till grundaren Rudolf Steiners texter, samt ett kollektivt ackumulerat kunnande som har byggts upp under en långvarig undervisningstradition. Genom detta yrkesspråk menar Tjärnstig att lärarnas kunnande kunde härröras både ur den teoretiska, antroposofiska basen och erfarenheter och kunskaper ur en långvarig och kollektiv praktisk tradition.” Binetti (2020) gör något liknande i sin avhandling som är en fallstudie av hur lärare iscensätter waldorfpedagogisk teori och filosofi i undervisningen. Jedhamre (2021) har skrivit en masteruppsats om lärares och forskares syn på waldorfpedagogiken som en fostran till frihet med fokus på begreppet frihet som ett levandet begrepp.

Slavik (2019) har studerat rytmer i undervisningen och Wahl Gran (2016) användandet av den svarta tavlan. Attfield (2022) har diskuterat inkluderingsfrågor i waldorfsammanhang utifrån andra sjuårsperioden och känslan. Reece (2007) har skrivit en avhandling om hur waldorfpedagogiken anpassats till barn i riskzonen (at-risk students) på T.E. Mathews Community school.

Ciborski & Ireland (2015) har studerat hur lärare undervisar på morgonperioden och Green (2018, 2020) berättande undervisning i waldorfskolan. Rader (2004) har skrivit en avhandling i vilken ett informationsmaterial som inbegriper berättelser utvecklats som stöd för undervisningen i lågstadiet.

Nielsen (2006, 2004) har gjort en etnografisk studie av klassrumskultur och undervisning med fokus på fantasi (imagination) och diskuterar även

waldorfpedagogikens fantasiorientering ur ett historiskt perspektiv (tillsammans med Smith, 2007).

Freitag, Gabriel & Peters (2020) samt Tyson (2019) diskuterar och jämför olika yrkesutbildningsinslag i waldorfgymnasier och Tyson (2021) diskuterar olika variationer av waldorfskolans kursplan.

Uhrmacher (1993) har studerat undervisningen i fyra waldorfskolor med det breda syftet att dokumentera praktiken och Easton (1995) har skrivit en avhandling om waldorfpedagogik baserad på både litteraturstudier och skolbesök.

Schmelzer har (2014) undersökt betydelsen av begrepp ur Steiners föredragsserie *Allmän människokunskap* för yrkesutövandet.

Jensen et al. (2012) har gjort en didaktisk analys av undervisningspraxis i klass 9-12 vid pedagogiska institutionen på Aarhus Universitet. Dock oklart vilken sorts text det rör sig om eftersom jag inte kunnat hitta den i någon form.

Schieren (2008) har redigerat en serie presentationer från ett symposium vid Alanus universitetet om undervisningskvalitet på waldorfskolor (jag har gjort avsteg här från principen att inte ha med konferensbidrag eftersom det här rör sig om en redigerad publikation utgiven på ett universitetsförlag).

Suhrke (2021) har gjort en studie av konst som dialog i samband med naturen i klass 1 och Klyve (2022) har skrivit en masteruppsats om utomhuspedagogik i waldorfpedagogiska sammanhang.

Lärary-elev interaktioner

Burrows (2013) och Razzaq (2021) har undersökt mindfulness i relationer och undervisning, Silverman (2015) spända situationer och hur dessa hanteras, och Moore (2016) hur man skapar autenticitet i klassrummet.

Kittelsen (2020) har studerat lärares hanterande av oförutsedda händelser i klassrummet, Graßhoff et al. (2005, 2006) samt Ullrich (2003) lärary-elev relationer på waldorfskolor och Selsfors (2017) lärarens betydelse ur elevperspektiv.

Flemmen (2021) har studerat betydelsen av att läraren tar varje elev i hand som hälsning på morgonen i lågstadiet och Rosenqvist (2021) den relationella pedagogiken i klass 1. Upite (2020) har gjort en studie av waldorflärares syn på hur viljan kan utvecklas och skolas.

Helsper et al. (2007) har undersökt auktoritet i skolan, mer specifikt klasslärarens relation till elever i waldorfskolan, något som även Ashley (2008) gjort.

Randoll (2006) har gjort en större studie av lärare ur elevernas synvinkel. Det rör sig här om en jämförande studie av waldorf- respektive statliga gymnasieelever. Randoll, Graudenz och Peters (2014) har gjort en explorativ studie av elevers syn på klasslärartiden (dvs. åk 1-8).

Kunze (2007) har undersökt lärares muntliga bedömning av elever.

Övriga studier

Fiedler (2012) har studerat Östtyska waldorflärares biografiska profiler och Kunze (2013, 2011) har studerat waldorflärares yrkesbiografier.

Prager (2001) har studerat tre lärare i en waldorf-inspirerad offentlig skola i USA och Oberski och McNelly (2007) har studerat hur några nyblivna lärare utvecklas i yrket.

Randoll (2013) har undersökt waldorflärares värderingar och uppfattningar om sig själva.

Randoll (1999, 2004) har gjort en större jämförande studie av avgångselevers (waldorf- respektive statliga gymnasieelever) uppfattning om sina skolor.

Dagaris (2020) har undersökt waldorflärares uppfattningar om kunskapsbedömningar.

Harslem & Randoll (2013) har gjort en studie av försök att integrera upplägg där elever tar självständigt ansvar för sitt lärande (liknande den pedagogik som bedrivs på Montessori och fria alternativskolor).

Taskinen (2010) har undersökt lärarens inre övande/meditation och Tjärnstig (2010) har undersökt vikten av lärarens personliga utveckling. Heinritz och Krautz (2012) har undersökt vad som får konstlärare att fortfarande tycka om att undervisa i konst.

Neuvonen (2017) har studerat lärares erfarenheter av att besöka varandras lektioner.

Oberski (2006) har studerat lärares syn på hur barns/elevers tänkande utvecklar sig.

Höblich & Graßhoff (2008) har gjort en kritisk studie av hur det fungerar idag med ett åttaårigt klasslärarskap och Graßhoff (2008) har gjort en studie av relationen mellan klasslärare, elev och elevens familj.

Barz (2013) har sammanställt en rad olika studier, delvis empiriska, om vad som är utmärkande för waldorfläraryrket.

Studier som behandlar elevers sociala och personliga kompetenser

Här finns ett mindre antal studier som synliggör den potentiella omfattningen av denna kategori.

Rivers & Soutter (1996) har studerat mobbning på waldorfskolor.

Baier (2008) och Baier & Pfeiffer (2005) har gjort jämförande studier av ungdomsbrottlighet där även waldorfskolor ingår. Baier et al. (2006) har därtill gjort en studie som blivit omskriven där waldorfelevers inställning till rasism och högerextremism visat sig vara mest negativ jämfört med elever ur alla andra tyska skolformer.

Idel (2004, 2007, 2013) har studerat waldorfskolan som socialisationsmiljö.

Mayer (2006) har gjort en sociomoralisk kompetensjämförelse mellan waldorfelever och elever ur den statliga skolan.

Dahlin, Liljeroth & Nobel (2006) har studerat i vilken mån waldorfelever får hjälp att utveckla de sociala och andra allmänmänskliga förmågor som behövs för att vara aktiv medborgare i ett demokratiskt samhälle. Siu (2012) har skrivit en avhandling om elevengagemang på en waldorfinspirerad community school.

Subedi (2017) har studerat lärares syn på elever med störande beteenden i waldorfskolor.

Studier kring elevers och lärares hälsa

Fischer et al. (2013) har undersökt hälsoeffekterna av att gå i waldorfskola på lång sikt, Flöistrup et al. (2006) allergier och överkänslighet hos barn i waldorfskolor och Alm et al. (1999) samt Schram-Bijkerk et al. (2005) allergier i familjer med antroposofisk livsstil. Sobo (2015a) har gjort en studie av amerikanska waldorfföräldrars vaccinmotstånd och dess olika orsaker. Zdrasil (2000) har forskat om salutogenes och waldorfpedagogik och Marti (2013, 2012) har forskat om hälsoeffekterna på det kardiorespiratoriska systemet av olika mentala aktiviteter samt körsjungande.

Peters (2013a, b) samt Graudenz, Peters & Randoll (2013) har studerat waldorflärares arbetssituation.

Steiner (2013) har gjort en fallstudie om Adhd och Majorek et al. (2004) har undersökt hur användandet av läkeurytmi kan inverka positivt på Adhd.

Cyzartz et al. (2004) har gjort en studie kring hjärtrytm och andningsrytm vid poesirecitation och Honkonen (2018) har undersökt finska ungdomars upplevelse av musikens inverkan på deras psyko-fysiska välmående. Torvin (2022) har skrivit en masteruppsats om ”rörelseintegrering” (movement integration) och dess pedagogiska samt hälsofrämjande värde.

Stiefel (2000) har undersökt tidpunkten då flickor tappar mjölkttänderna (fallstudie vid en waldorfskola i Stuttgart).

Yrkesbiografier och livsstil bland före detta elever

Här finns det två ganska utpräglade områden:

Studier av waldorfelevers värderingar och framtidsutsikter (Gidley 1998, 2010b; Goldshmidt 2013; Föllner-Mancini, Heusser & Büssing 2010).

Studier som följer upp vad waldorfelever blir efter skolan.

Nordamerika (Baldwin et al. 2005; Mitchell & Gerwin 2007, 2008).

Australien och Nya Zeeland (Haralambous & Carey 2022).

Danmark (Thuesen 1992; Hansen 2003).

Schweiz (Thomas 2007; Barz & Randoll 2007a; Holderegger 2001).

Tyskland (Barz & Randoll 2007b; Brater & Wehle 1982; Gessler 1988; Hofmann, Prümmer & Weidner 1981; Leber 1982; Schopf-Beige 2004).

Sverige: Dahlin, Liljeroth & Nobel (2006) har undersökt hur många waldorfelever som går vidare till akademiska studier och hur de lyckas med dem. Arvas & Öhman (1994) har undersökt Kristofferskolan specifikt och vad eleverna gör efter skolgången.

Waldorfskolan, interkulturalitet och inkludering

Det är kanske betecknande att detta ansågs viktigt nog i översikterna från 2010/2011 för att få en egen kategori samtidigt som den i stort sett var tom då, sedan dess har en del hänt och några större studier har gjorts, det handlar trots det fortfarande om en relativt liten kategori (särskilt om man utelämnar de studier som gjorts kring inkludering utifrån funktionsvariationer).

Det är värt att inledningsvis också reflektera kring att waldorfskolan grundades för fabriksarbetarbarn men snabbt förvandlades till en skola för barn huvudsakligen ur borgerliga sammanhang, dvs. man kan på goda grunder argumentera för att skolan inte uppfyllde en av sina ursprungliga intentioner. På samma sätt kan man idag fundera över waldorfskolornas bidrag till vår egen tids sociala situation. Tilläggas bör att bristen på studier inte nödvändigtvis reflekterar bristen på konkreta insatser, vare sig rörande det interkulturella eller inkluderingen av barn med funktionsvariationer. Åtminstone sex exempel på det interkulturella området går att läsa mer eller mindre ingående om:

Abouleish (2005) skildrar grundandet av Sekem i Egypten.

Craemer (1980, 1987) skildrar arbetet i favelan Monte Azul i Sao Paulo.

Geraets (1993) skildrar grundandet av Inkanyezi waldorfschool i townshipet Alexandra i Johannesburg.

Oberman (2007) har skrivit en konferenspresentation där hon redogör för ett större projekt i vilket man på basis av empiriska studier argumenterar för värdet av waldorfpedagogik i amerikanska public schools förlagda i socialt exkluderade områden.

Ruf (2012, 2014) skildrar utvecklingen av nödfallspedagogiken och de insatser som gjorts.

Tyson (2016) skildrar eurytmiläraren Wilfried Kesslers utvecklingsarbete med elever i byn Masloc i Rumänien.

De forskningsprojekt som finns är följande:

Dahlin, Liljeroth & Nobel (2006) har studerat om och hur waldorfskolorna bidrar till segregation genom att undersöka ”waldorfföräldrars” sociala och kulturella homogenitet. De har även studerat vad waldorfskolorna gör för elever som har inlärningssvårigheter eller andra funktionshinder.

Barth (2020, 2008) har gjort överblicksstudier på temat inkludering i waldorfskolan.

Adam & Schmelzer (2019) har gjort en översiktsstudie av interkulturalitet och waldorfpedagogik.

Handwerk (2019) har gjort en studie av inkludering med fokus på enskilda elevbiografier. Maschke (2018) har skrivit en doktorsavhandling om waldorfpedagogik och inkluderande lärande.

Tang (2011) har skrivit en avhandling om waldorfpedagogik som kulturövergripande pedagogik med exempel tagna från taiwanesiska waldorfskolor, Munoz (2016) och har skrivit en avhandling om att integrera waldorfpedagogik med kritisk pedagogik och ursprungsbefolkningsepistemologier (indigenous epistemologies) och Mor (2017) har skrivit om kombinationen av traditionella kunskapsformer och waldorfpedagogik i Nepal. Boland (2015) har skrivit om waldorfpedagogikens globalisering utifrån en studie av waldorflärare med Maori-bakgrund och deras syn på pedagogiken. Boland och Demirbag (2017) har skrivit om waldorflärare på skolan i Honolulu och deras arbete med integrera waldorkursplanen med inhemska traditioner.

Brater, m. fl. (2009) samt Schmelzer (2012) har gjort utvärderingar av Interkulturella waldorfskolan i Mannheim. Blaeser m. fl. (2013) har skrivit om Windrather Talschule och deras inkluderande ansats.

Beckel (2021, 2022) har gjort en studie kring nyanlända ungdomar och deras inkludering på en waldorfskola. Powers (2020) har skrivit en avhandling om offentliga waldorfskolor i USA och jämlikhet i tillgång till dem för minoriteter.

Winther (2022a) har skrivit en masteruppsats (omarbetad till artikel i Winther 2022b) på temat mångfald och konstens roll i undervisningen.

Jämförande studier mellan waldorf- och statliga/vanliga skolor

Denna kategori omfattar dels några jämförande didaktiska studier och dels en rad sinsemellan rätt olika jämförelser.

Jämförande didaktiska studier

Wright (2013) jämför geografiundervisningen i statliga skolor och waldorfskolor och Erasmus & Obermaier (2010) jämför elevernas intresse för geografiundervisningen i respektive skolform. van Norden & Schürenberg (2019) har jämfört den narrativa kompetensen i historieundervisningen hos elever i statliga skolor och waldorfskolor. Dorfman och Fortus (2019) har jämfört elever från olika pedagogiska inriktningar och deras tilltro till den egna förmågan (self-efficacy) att förstå naturvetenskap.

Sommer (2014) jämför waldorfdidaktik och Klafkis bildningsteoretiska ansatser.

Goral (2010) undersöker användandet av waldorfmeter i vanliga skolor i USA och Buddemeier & Schneider (2005) infogandet av waldorfelement i statliga skolor i Tyskland.

Solhaug (2007) jämför demokratiundervisningen på waldorf- och statliga skolor i högstadiet.

Rose & Jolley (2016) samt Rose et al. (2012) jämför utvecklingen av elevers rit- och målningsfärdigheter i waldorf- respektive mainstreamskolor i England. Cox & Rowlands (2000) jämför waldorf, Montessori och traditionell undervisning och deras effekt på barnens teckningsförmåga.

Angus (2011) har gjort en studie där han jämfört waldorfkursplanen med den irländska kursplanen på grundskolenivå för att se om waldorfkursplanen har något att erbjuda den nationella.

dos Anjos, Abreu & Melo (2012) har gjort en studie som jämför waldorfkursplanens naturvetenskapliga delar med den brasilianska nationella. Rios och Menezes (2017) har jämfört barns syn på naturen i några olika ekologiskt orienterade skolor (däribland en waldorfskola).

du Preez (2005) har jämfört hur standard och waldorfkursplaner stödjer utvecklingen av människorättsvärderingar.

Ward (2002) jämför hur berättelser används för meningsskapande i Montessori, waldorf och flera andra skolformer.

Övriga jämförande studier

Pätzold (2011) diskuterar skillnader i syn på lärande mellan waldorfelever och elever från statliga skolor.

Diefenbach et al. (2020) studerar barn med speciella medicinska behov och deras utveckling på waldorf- respektive statliga skolor.

Suggate, Schaughency & Reese (2013, 2011) jämför effekten av att börja läs- och skrivinläring vid 5 respektive 7 års ålder på Nya Zeeland, Cunningham & Carroll (2011) gör liknande jämförelser med brittiska barn.

Dahlin (2010) jämför waldorfelevs och statliga skolelevs värderingar rörande demokrati och moral. Turós (2023) har gjort en studie av ungerska waldorfelevs moraliska omdöme jämfört med katolska och statliga skolelevs.

Kirkham (2017) jämför waldorf-, Montessori- och standardkursplanernas effekt på barns förmåga till låtsaslek och kreativitet. DeLuca och Hughes (2014) har jämfört synen på bedömning i förskola till klass 2 mellan olika alternativ/reformpedagogiker.

Ogletree (1996) jämför kreativitet hos waldorf- respektive statliga skolelever i Skottland, Tyskland och England. Besançon et al. (2015) jämför franska skolmiljöers inflytande på ungdomars kreativitet, motivation och välmående (waldorfskola och statlig skola).

de Bilde et al. (2013) undersöker om alternativa pedagogiker (waldorf, Freinet) ökar barns tidiga engagemang i skolan.

Henry (1992) har jämfört ritualernas betydelse och inverkan i en waldorfskola och en college prep skola.

Armon (1997) jämför hur lärare uttrycker omsorg i waldorf- respektive statliga skolor.

Weary (2000) har studerat vad upplägget att klasslärare följer barnen under flera år har för betydelse för deras akademiska och sociala behov. En jämförelse görs mellan amerikanska waldorfskolor och public schools.

Woods, O'Neill & Woods (1997) har diskuterat andliga värden i pedagogiken och vad waldorfpedagogiken har att erbjuda brittiska public schools.

Dahlin, Liljeroth & Nobel (2006) har undersökt vilka kunskapsmål som uppnås av waldorfelever och av jämförbara elever i kommunala grundskolor och gymnasier. Sillion, m. fl. (2016) har gjort en psykologisk studie av rumänska waldorfelever och elever från vanliga skolor för att jämföra frekvensen av "impostor phenomenon" och provångest.

Förskolestudier

Forskningen om waldorfförskolor är dramatiskt mindre till sitt omfång trots att det finns fler förskolor än skolor i världen. Det gör också att det finns få gemensamma nämnare mellan de olika forskningsarbetena även om lek i olika former utgör en väsentlig del av flera arbeten. Jag har därför samlat forskningen om lek och rörelse i en grupp även om arbetena sinsemellan är rätt olika. Jag har också inkluderat ett par översiktsverk där vissa avsnitt är grundade i empirisk forskning.

Lek och rörelse

Sobo (2014a, 2015b) har studerat lekens förhållande till barns hälsa.

Mei-Ju (2014) har undersökt effekten av föräldrastödd kreativ lek.

Waite & Rees (2014) har studerat leken i waldorfförskolan och dess betydelse för övning av empati.

Frödén & Rosell (2019) har undersökt fantasi och lek med leksaker.

Reistad (2015) har forskat kring cirkellekar i waldorfförskolan.

Lundholm (2020) har studerat fysisk aktivitet i förskolan och dess bidrag till utveckling.

Darian (2012) har gjort en fallstudie av rörelsebaserat lärande.

Kodsi (2022) har gjort en jämförande studie mellan barn i waldorf- och sk. normativa förskolor och inslagen av konstruktion (byggande) i deras fria lekande.

Övriga studier

Föller-Mancini & Peters (2015, 2018) har gjort en utvärdering av waldorfförskolorna i Berlin.

Gelitz (2018) har forskat kring övergången från spädbarnsgrupp till förskolegrupp samt (2022) kring vad som utgör pedagogisk kvalitet i waldorfförskolor.

Schreyeck (2016) har skrivit om vården av barn under 3 i waldorfförskolor.

Frödén (2012, 2019) har forskat om miljön i waldorfförskolor och dess relation till könsroller mm.

Wilson (2011) har skrivit om makt, språk och genus-socialisering i en waldorfförskola och därefter (2014) har hon gjort en kritisk studie av lärarauktoritet i waldorfförskolan och ytterligare en kritisk studie (2022) som problematiserar begreppet ”barnet i centrum” (child-centeredness) och hur waldorfförskolepedagogiken iscensätts. Knight (2022a, 2022b) har skrivit en doktorsavhandling respektive en artikel baserad på den, som kritiskt granskar eurocentriska (koloniala) förgivettaganden i några waldorfförskollärares syn på barndomen.

Diefenbach et al. (2018) har arbetat med utvecklingen av ett test för att mäta skolmognad hos förskolebarn. Lawson (2018) har skrivit en avhandling om europeiska alternativpedagogikers filosofier och syn på hur läs- och skrivkunnighet (literacy skill) utvecklas i tidiga stadier.

Thorjussen (2015) har studerat musik som kommunikationsform i waldorfförskolan och Boland (2019) har utforskat Rudolf Steiners tankar om att skriva musik för små barn genom egna kompositioner.

Thveten (2015) har undersökt waldorfförskollärares erfarenheter och reflektioner kring barns rätt till medverkan/medbestämmande.

Aerts (2019) har skrivit om tidens olika kvalitéer i waldorfförskolan.

Wallmark (2013) har studerat förskollärares syn på sinnlighet och etik i waldorfförskolan.

Sylwyn (2019) har gjort en generationsöverskridande studie av hur waldorfförskolepedagogiska perspektiv går i arv.

Astley & Jackson (2000) har studerat ritualerna i waldorfförskolan och Blessitt (2021) har studerat årstidsbordens betydelse. Skeie (2020) har studerat sagostunden. Bone (2008) har studerat spiritualitetens betydelse för läkandet av trauma i en waldorfförskola, en montessoriförskola och en privat holistiskt orienterad förskola.

Lim (2004) har studerat hur målning används i waldorf- Reggio- och Bank Street förskolor.

Østergaard (2016) har intervjuat sex waldorfförskollärare om hur det är att arbeta pedagogiskt med fem-åringar.

Busch (1998) har studerat hur barn med särskilda behov inkluderas i en waldorfförskola.

Drummond och Jenkinson (2009) har studerat observation och utvärdering av barn i waldorfförskolor. Arslan och Kartal har gjort en jämförande statistisk studie av hur barn i waldorf- respektive vanlig förskola utvecklar sin tidiga numeriska förmåga (om jag förstår abstractet korrekt).

Sundt (2007) har gjort en masterstudie om imitationens betydelse för utvecklingen mot frihet.

Brennan, m. fl. (2017) har gjort en jämförande studie kring föräldrars val att avstå vaccination i olika privata förskolepraktiker (waldorf, montessori, holistiska förskolor) i Kalifornien 2000-2014.

Översiktsverk

Edlund (2015) har redigerat en serie artiklar om waldorfpedagogik i förskoleåldern och Rod Parker-Rees har varit redaktör för ytterligare ett verk (2011).

Historiska studier

Uhrmacher (1995) ger en kort historisk översikt av waldorfpedagogiken och Frielingsdorf (2019) har gjort en fullständig historisk studie av waldorfpedagogiken från 1919 till 2019. Dhondt et al. (2015) diskuterar möjligheten av en objektiv historieskrivning kring waldorfpedagogiken.

Paull & Hennig (2020) har gjort en översikt av spridningen geografiskt av waldorfskolor och waldorfförskolor i världen 2019.

Paull (2011) har studerat waldorfpedagogikens första presentation för en engelsk publik i Oxford 1922 och dess betydelse och Burnett (2009) skildrar införandet av den första Waldorffakademien i England (Academy Hereford).

Bak (2018, 2021a, 2021b) beskriver grundandet av Melbourne Rudolf Steiner school på 70-talet (2018), två waldorfskolor i Victoria, Australien på 80-talet (2021a) samt waldorfpedagogikens spridning i offentliga skolor 1990-2011 (2021b).

Edlund (2008) har studerat grundandet och utvecklingen av antroposofiska verksamheter i Norge som riktar sig till barn med särskilda behov.

Stabel (2014) har undersökt den norska waldorfskolerörelsens utveckling mellan 1926 och 2004 och Oberman (1999) den amerikanska 1919-1998. Binimelis Sáez (2014) har studerat waldorfpedagogikens utveckling på Island.

Mazzone (1995) har studerat waldorfpedagogikens utveckling i Australien och Mowday (2004) har gjort en studie av Glenaeon Rudolf Steiner School i Sydney, från 1957-2000.

Priestman (2009) har skrivit en doktorsavhandling om waldorfskolorna i Tyskland under nazi-tiden.

Wessling (2005) har skrivit en avhandling med titeln: *A case study of the life history of a Waldorf school through the lens of parental participation*. Den är antagligen historisk i någon mening men jag har inte kunnat få tag på ett exemplar eller ett abstract för att verifiera.

Myers (2004) har gjort en historisk studie av det tyska sekelskiftet 18/1900 och bildningstraditionens betydelse hos Steiner och Weber.

Övriga studier

Det finns till sist också en grupp studier som inte passar i några av de föregående kategorierna och som samtidigt är så pass få att det känns långsökt att skapa helt egna kategorier för dem.

Möjligtvis skulle gruppen utvärderingar och beskrivningar av enskilda skolor kunna vara en egen kategori.

Utvärderingar och beskrivningar av enskilda skolor

Brater (2000) skildrar en utvärdering av det regionala gymnasiet i Jurasüdfuss.

Norlin (1986) beskriver ett elevstyrt gymnasieinitiativ från början av 80-talet.

McDermott et al. (1996) samt Wood (1996) har utvärderat införandet av waldorfpedagogik i en public school i Milwaukee. Easton (1997) bygger vidare på denna utvärdering.

Övriga studier

Boland (2017) har med hjälp av aktionsforskning undersökt sina egna värderingars utveckling och förändring i mötet med waldorfpedagogik samt hur detta i sin tur återverkar på reflektioner kring pedagogikens internationella sammanhang. Patjas (2007) har skrivit en masteruppsats om "lärarens tysta väg" som utforskar olika aspekter av läraryrkets djupare mer innerliga sidor.

Whedon (2007) har skrivit en etnografisk avhandling om relationen mellan waldorfpedagogik och antroposofi i den dagliga praktiken. de Souza (2000) har skrivit en avhandling om holistisk pedagogik utgående från intervjuer med tre lärare som arbetar holistiskt där waldorfpedagogik diskuteras som en inspirationskälla.

Rittelmeyer (2010) har gjort en studie av temperamentlärans kompatibilitet med psykologisk forskning och Grant (1999) har studerat hur temperamentsläran används i waldorfskolor.

Marti (2011) har studerat motorik och dess relation till omdömesbildning.

Schmidt (2012) har gjort ett forskningsprojekt om neurodidaktik och waldorfpedagogik, deras samstämmigheter och skillnader, utifrån en fallstudie av waldorfskolan i Kreuzberg.

Sauer (2014) har studerat växlingen från waldorfsärskola till vanlig waldorfskola.

Oberman (2008) samt Abigail et al. (2012) har gjort översikter av waldorfpedagogikens spridning i amerikanska public schools. Schindler Ranglid (2008) har gjort en studie av privatskolemångfalden i Danmark.

Hutchingson & Hutchingson (1993) har gjort en studie av införandet av waldorfpedagogiska metoder i en skola i Toronto som riktar sig till ”begåvade barn” (gifted children).

Woods, Ashley & Woods (2005) har presenterat en omfattande översiktsstudie av waldorfskolorna i England.

Kolmos (2019a, 2019b, 2019c) har utforskat kontemplativa praktiker i skolan.

Tun (2014) har gjort ett forskningsprojekt runt föräldrars upplevelser av att ta sitt barn ur waldorfskolan.

Slutligen har vi fyra studier som behandlar arkitekturens roll. Bjørnholts (2014) behandlar rumsgestaltningens pedagogiska betydelse, Geiers (2018) olika ljuskällors påverkan, Ahlins (2016) rummens färger och Bradleys (2022) designen av rumsligheter för att främja barns utveckling under corona-pandemin.

Mulica (2005) har skrivit en avhandling med titeln: *An architecture of resistance: an urban Waldorf High School*. Min gissning är att det inte rör sig om en arkitekturstudie men jag har inte kunnat hitta någon sammanfattning och vet alltså inte vad den faktiskt handlar om. På samma sätt har Sturbaum (1997) skrivit en avhandling med titeln: *Transformational possibilities of schooling: a study of Waldorf education*. Vad detta innebär, vad som gjorts och hur har inte gått att ta reda på. Barane (2007) har skrivit en masteruppsats med titeln: *Å bli til. Staden, dialogen og forteljinga*. Den verkar vara en sorts filosofisk-empirisk studie av hur man kan kommunicera en plats hemligheter utifrån olika ställen, bland annat Ruskin Mill i England.

Sammanfattning och diskussion

Det är tydligt att majoriteten forskningsprojekt genomförts under 2000-talet och att detta till stor del sammanfaller med att Alanus Hochschule fick sin ackreditering som högskola, Rudolf Steiner Høyskolen kunde påbörja sitt masterprogram och RoSE grundades som en peer review tidskrift inriktad på waldorfpedagogisk forskning. Det rör sig alltså inte i första hand om ett ökat intresse från den akademiska världen generellt utan snarare om att waldorfskolerörelsen haft möjlighet att grunda egna akademiska institutioner. Huruvida denna spaltning består framöver återstår att se.

Till de största och internationellt mest koordinerade forskningsprojekten hör studierna av före detta waldorfelever. Dessa sammanfattas i Dahlin (2017). Annars synliggör översikten framför allt den mångfald av områden som man funnit värda att studera. Tydligt är att waldorfpedagogiken idag utgör en jämförelsevis väl beforskad alternativpedagogik.

Värt att fundera över är den relativa frånvaron av kritiska studier med tanke på hur ofta den offentliga diskussionen för i kritisk ton. Det kan inte enbart bero på att en stor del

av studierna utförts av ”insiders” eftersom det idag finns jämförande studier som tematiserar flera av de kritiska synpunkter man brukar framföra (hur stor del är också en diskussionsfråga eftersom det inte är så lätt att avgöra vem som ska räknas som insider²). De relativt få utpräglade kritiska studierna som finns betyder inte heller att övriga studier saknar kritiska perspektiv. Flera av de större studierna där waldorfelever ser tillbaka på sin skolgång eller reflekterat kring vad de lärt sig inbegriper exempelvis också kritik mot sådant som av olika skäl fungerat mindre bra. Det är ändå sannolikt att denna frånvaro åtminstone delvis också reflekterar att få akademiker utan ”insiderperspektiv” befattat sig med waldorfpedagogiken. Det är inte orimligt att anta att waldorflärare med akademisk utbildning främst intresserar sig för forskningsfrågor som uppstår i yrkesutövandet snarare än sådana som mer kritiskt går ut på att direkt falsifiera det ena eller andra antagandet eller praktiken.

En viktig insats för de kommande decennierna vore också att följa upp, fördjupa och kontrollera många av studierna för att se i vilken utsträckning de är replikerbara eller i behov av kompletterande perspektiv. Detta gäller inte minst på det ämnes- och allmäntdidaktiska området där den waldorfpedagogiska undervisningspraktiken kommer till uttryck. En fråga värd att fundera över är om några av de områden/kategorier som diskuterats i översikten skulle behöva en fördjupande läsning där samtliga forskningsarbeten går igenom, refereras och diskuteras, inte minst eftersom en hel del av dem är på tyska och därför otillgängliga för många.

Som jag skrev tidigare så är det slående att det finns så lite forskning om waldorfförskolan med tanke på att det finns fler förskolor än skolor. Detta är alltså ett område i trängande behov av mer forskningsresurser och är eventuellt något man inom tex. det nordiska forskningsnätverket Norens borde utlysa riktade medel för.

Till sist, en motsvarande översikt av teoretiska arbeten skulle vara av värde liksom en översikt av den litteratur som finns rörande ämnes- och allmäntdidaktik. I det senare fallet helst indelad i akademiska publikationer och övriga. Den huvudsakliga litteraturen på området är icke-akademisk men är ofta utmärkt. Det vore ändå önskvärt med en värdering, särskilt med tanke på att många relativt gamla verk fortfarande cirkulerar på skolorna. I synnerhet gäller detta de naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga områdena (se exempelvis Jelinek och Sun 2003 för en sådan utvärdering beträffande texter till naturvetenskapsundervisningen i waldorfskolan).

Avslutningsvis vill jag bara än en gång poängtera att detta är en pågående översikt och ingen slutgiltig. Förhoppningsvis kan den kompletteras successivt med forskningsarbeten jag förbigått.

Referenser

Referenser svenska och nordiska studier

- Ahlin, B. (2016). *Vilka erfarenheter och reflektioner har konstnärer och waldorflärare omkring de färgade rummens betydelse?* Masteruppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Arvas, F. & Öhman, H. (1994). *Kristofferskolan - en utvärdering från tidigare elever. Augusti- December 1994*. Stockholm.

---

² En del forskare har haft sina barn på waldorfskola exempelvis men är varken övertygade om all waldorfpedagogisk teori/filosofi och än mindre dess antroposofiska grundvalar.

- Barane, J. (2007). *Å bli til. Staden, dialogen og forteljinga*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Barkved, F. (2016). *Historieoppfatning og historieundervisning i Steinerskolen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Blessitt, N. (2021). *Årstidsbordet i steinerbarnehagen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Bårdseth, A.-M. (2016). *Hva er vitsen med eurytmi på ungdomstrinnet? En kvalitativ studie av elevers opplevelser og erfaringer med eurytmifaget på ungdomstrinnet*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Dagaris, E. (2020). *Konsten att balansera. Waldorflärares uppfattningar av kunskapsbedömningar*. Masteroppsats, Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet.
- Dahlin, B., Liljeroth, I. & Nobel, A. (2006). *Waldorfskolan – en skola för människobildning? Slutrapport från projektet Waldorfskolor i Sverige*. Karlstad: Karlstad University Studies.
- de Voto, K. K. (2017). *Att skapa en eurytmiföreställning med gymnasie-elever på en waldorfskola. En fallstudie*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Edlund, B. (Red.). (2015). *Steinerpedagogikk i førskolealderen*. Oslo: Steinerhøyskolen.
- Edlund, B. (2008). *Forpliktende idealisme under skiftende betingelser. Antroposofiske tiltak for utviklingshemmede 1924 - 1900*. Doktorsavhandling, UiO, Utdanningsvitenskapelig fakultet.
- Erlandsen, T. (2013). *Fra flat struktur til verdibasert ledelse: en kvalitativ studie av et verdibasert organisasjonsutviklingsprogramms implementering og virkning ved en norsk Steinerskole*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Flemmen, B. L. (2021). *Det er ikke bare håndtrykket, vet du. Blikk på det gode møtet i døren*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Frödén, S. (2012). *I föränderliga och slutna rosa rum. En etnografisk studie av kön, ålder och andlighet i en svensk waldorfförskola*. Doktorsavhandling, Örebro Universitet.
- Green, J. (2018). *Berättande undervisning. Ordens, lyssnandets och blickarnas samspråk*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Kittelsen, I. M. (2020). *Hvordan forstå det transformative potensialet i det uforutsette? Læreres refleksjoner og erfaringer med uforutsette øyeblikk i klasserommet*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Klyve, H. F. (2022). *Uteskole – en meningsfull undervisning med risiko for læring? Fra passiv till aktiv elev gjennom uteskole som metode på steinerskolen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Kolmos, M. (2019a). Kontemplative aktiviteter i skolen i et resonanspedagogisk perspektiv. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk* 5.
- Kolmos, M. (2019b). *På vejen mod trivsels- og opmærksomhedsfremmende didaktikker i skolen: Om læreres arbejde med integrerede kontemplative aktiviteter i undervisningen*. Roskilde Universitet. Afhandling fra Ph.d.- skolen for Mennesker og Teknologi.
- Kolmos, M. (2019c). Opmærksomhedsfremmende aktiviteter i skolen som civiliserende sceneskift. *Nordic Studies in Education* 39(1).
- Linden, M. (2018). *Relationens betydelse. Eurytmilärare reflekterar över sin undervisning i klass 7-9*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Lundholm, B. (2020). *Fysisk aktivitet i förskolan – utveckling genom rörelse*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Månsson D'souza, Å. (2020). *Läsupplevelser. Elevers opplevelser av läsning som inspiration för läsning i skolan*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Norlin, E. (1986). *Ifantasins och arbetets skola*. Stockholm: Carlssons.
- Patjas, S. (2007). *Hjärtats vanor. En studie om lärarens tysta väg*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Razzaq, N. (2021). *Mindfulness i undervisning. En kvalitativ studie*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.

- Reistad, I. S. (2015). *Når barn etterligner bevegelse. En kvalitativ undersøkelse av ringleken i Steinerbarnehagen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Resell, H. (2012). *Organisasjon og ledelse I Steinerskolen. Steinerskolens selvforvaltning sett i lys av organisasjonsteori*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Rosenqvist, A-C. (2021). *Att komma till en varm famn. Relationell pedagogik i klass ett*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Schumacher, J. (2008). *Bærekraft i læring. Oppdragelse til ansvar for naturen og utvikling av en undervisningsplan i naturbruk for 1-10 klasse for steinerskolen på Rotvoll*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Selsfors, H. (2019). Lärarkollegiet som ett forum för utvecklingsarbete i waldorfskolor. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk* 5.
- Selsfors, H. (2017). *Som en spindel i ett intrikat nät – beskrivning av den betydelsefulle læreren ur ett elevperspektiv*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Sjöström, J. & Tyson, R. (2022). *Didaktik för lärande och bildning*. Stockholm: Liber.
- Skeie, I. T.-N. (2020). *"Bakom berg og dype daler..." Hvordan kan eventyrstunden i steinerbarnehagen bidra til å fortrylle barnets verden?* Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Solhaug, T. (2007). Steinerskoler i et demokratisk perspektiv – En sammenligning med offentlige skoler i Norge. *Nordic studies in education* 27.
- Stabel, A-M. (2014). *Visjoner og vilkår: om steinerskolens utvikling i Norge fra 1926-2004*. Doktorsavhandling, UiO, Det utdanningsvitenskapelige fakultet.
- Stene, M. (2014). *Hva står på spill i samspill? En kvalitativ studie av musikkundervisningen i Steinerskolen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Storsve Hundsnes, G. H. (2016). *Musikk som livsinnhold – livet som musikkinnhold. Musikkfaget som bidrag til elevens tillknytning til verden*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Suhrke, K. H. (2021). *Kunst som dialog - med naturen som forskningsarena. Om å forme og formes i møte med den andre*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Sundt, A. H. (2007). *Etterligningens rolle i utviklingen mot frihet. Speiling og tilpasning i menneskelig samspill*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Tandberg Bråthen, L. (2022). *Om begrepet "Rubicon" i steinerskolen. Subjektivisering og tilhørighet som del av året mellom 9 og 10 år*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Thorjussen, F. (2015). *Den musikalske rollemodell – om musikalitet som basis for menneskelig kommunikasjon i steinerbarnehagen*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Thuesen, M. (1992). *Hvor går de hen, når de går ud? En undersøgelse udført i de 9 første årgange udgået fra 12. klasse på Rudolf Steiner Skolen i Odense*. Odense: Rudolf Steiner Skolen.
- Thveten, E. (2015). *Fra innsiden og ut. En kvalitativ studie av Steinerbarnehageansattes erfaringer med og refleksjoner rundt barns rett til medvirkning*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Tjärnstig, L. (2020). *Didaktisk praxis i waldorfskolan: en didaktisk analys och bildningsteoretisk tolkning av fyra waldorflärares pedagogiska tänkande och förhållningssätt* (Doktorsavhandling) Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Upite, K. M. (2020). *The long forgotten topic - the education of the will*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Wahl Gran, M. (2016). *Den svarte tavlenes performative og unike materialitet*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Wallmark, A. (2013). *Att vilja bli mer människa. En undersökning av sinnlighet och etik i waldorfförskolan*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Østergaard, R. K. (2016). Før skolen begynner. Seks steinerpedagogers syn på pedagogisk arbeid med 5-åringar i steinerbarnehagen. *Tidsskriftet FoU i Praxis* 10(2), 5-22.

Øyen, G. (2007). *Nærvær i undervisningen: Et aksjonsforskningsprosjekt*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.

Referenser engelskspråkiga studier

- Abouleish, I. & Kirchgessner, M. (2005). *Sekem: A sustainable community in the Egyptian desert*. Forest Row: Rudolf Steiner Press.
- Aerts, C. (2019). *The breath of time. Understanding and mastering time qualities in Waldorf early childhood settings*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Alm, J. S., Swartz, J., Lilja, G., Scheynius, A. & Pershagen, G. (1999). Atopy In Children Of Families With An Anthroposophic Lifestyle. *Lancet* 1999 May 1;353 (9163): 1485-8.
- Angus, J. (2011). *Steiner Waldorf education and the Irish primary curriculum: A time of opportunity*. Masteroppsats, The Institute of Technology Sligo.
- Armon, J. (1997). *Teachers as moral educators a study of caring in Waldorf and public school classrooms*. Doktorsavhandling, University of Denver.
- Arslan, A. & Kartal, S. (2022). The effect of the Waldorf approach applied with the collaborative method on the early assessment skills of 48-60 months-old children. *International Online Journal of Education and Teaching* 9(3).
- Ashley, M. (2008). Here's what you must think about nuclear power: grappling with the spiritual ground of children's judgement inside and outside Steiner Waldorf education. *International Journal of Children's Spirituality* 13(1).
- Astley, K. & Jackson, P. (2000). Doubts on spirituality: interpreting Waldorf ritual. *International Journal of Children's Spirituality* 5(2).
- Attfield, K. (2022). The "feeling-life" journey of the grade school child: An investigation into inclusive young citizenship in international Waldorf education. *Journal of Curriculum and Pedagogy*. DOI: [10.1080/15505170.2022.2034682](https://doi.org/10.1080/15505170.2022.2034682).
- Bair, K. (2004). *Reverence towards the natural world: establishing and integrating a school gardening program in a Waldorf setting*. Doktorsavhandling, Mount Mary College, Milwaukee.
- Bak, T. (2021a). Each from their own soil: an exploration of the creation of two Steiner schools in 1980s Victoria, Australia. *Paedagogica Historica* 57(6).
- Bak, T. (2021b). Stepping into the mainstream: exploring Steiner streams in publicly funded schools in Australia, 1990-2011. *Educational Review* DOI: [10.1080/00131911.2021.1942792](https://doi.org/10.1080/00131911.2021.1942792).
- Bak, T. (2018). 'Embodied knowing': exploring the founding of the Melbourne Rudolf Steiner school in 1970s Victoria, Australia. *History of Education* 47(2).
- Baldwin, F., Gerwin, D. & Mitchell, D. (2005). *Research on Waldorf graduates in North America phase I*. Wilton: Research Institute for Waldorf Education.
- Beaven, E. K. (2011). *Exploring things seen and unseen: students speak of Waldorf education*. Doktorsavhandling, University of California.
- Bento, F. (2015). Complexity and change in Waldorf schools: a narrative study into perceptions of decision-making processes. *Research on Steiner Education* 6(2).
- Besançon, M., Fenouillet, F. & Shankland, R. (2015). Influence of school environment on adolescents' creative potential, motivation and well-being. *Learning and Individual Differences* 43.
- Binetti, G. (2020). *Steiner Education: freedom, spirituality and creativity*. Doktorsavhandling, University of Glasgow.
- Binimelis Sáez, A. J. (2014). *Tracking the history of Waldorf education in Iceland*. Masteroppsats, Faculty of Education, School of Educational Studies, University of Iceland.
- Bjørnholt, M. (2014). Room for Thinking—The Spatial Dimension of Waldorf Education. *Research on Steiner Education* 5(1).

- Boland, N. (2019). *Mood of the fifth: Exploring interbeing with(in) the refrain*. Doktorsavhandling. Auckland, New Zealand: Auckland University of Technology. <https://openrepository.aut.ac.nz/handle/10292/12433>
- Boland, N. (2017). Travels in education: Towards Waldorf 2.0. *Education Journal of Living Theories* 10(2).
- Boland, N. (2015). The globalisation of Steiner education: Some considerations. *Research on Steiner Education* 6(Special Issue).
- Boland, N. & Demirbag, J. R. (2017). (Re)inhabiting Waldorf education: Honolulu teachers explore the notion of place. *Educational Journal of Living Theories* 10(2).
- Bone, J. (2008). Exploring trauma, loss and healing: Spirituality, Te Whāriki and early childhood education. *International Journal of children's Spirituality* 13(3).
- Bradley, J. (2022). Designing spaces for modern childhood development. *Childhood Education* 98(3).
- Breaux, E. (2004). *The art of teaching third grade math in a Waldorf school*. Doktorsavhandling, Mount Mary College, Milwaukee.
- Brennan, J. M. (2017). Trends in personal belief exemption rates among alternative private schools: Waldorf, Montessori, and Holistic kindergartens in California, 2000-2014. *American Journal of Public Health* 107(1).
- Brooks, S. (2004). *Establishing successful and healthy teacher and parent relationships in Waldorf schools*. Masteruppsats, Antioch and New England Graduate School.
- Burnett, J. (2009). Authentic assessment in the first Steiner Academy. *Management in Education* 23(3).
- Burrows, L. (2013). Shadow play: mindfulness and reflection in Waldorf education. *Research on Steiner Education* 4(1).
- Busch, N. (1998). *The therapeutic kindergarten: a qualitative investigation of Waldorf education and the inclusion of young children with special needs*. Doktorsavhandling, University of Kansas.
- Ciborski, S. & Ireland, H.-A. (2015). *Assessment for learning in Waldorf classrooms: How Waldorf teachers measure student progress toward lifelong goals*. Washington: Academia Press.
- Cox, M. V. & Rowlands, A. (2000). The effect of three different educational approaches on children's drawing ability: Steiner, Montessori and traditional. *British Journal of Educational Psychology* 70.
- Cunningham, A. J. & Carroll, J. M. (2011). The development of early literacy in Steiner- and standard-educated children. *British Journal of Educational Psychology* 81.
- Cysarz, D. et al. (2004). Oscillations of heart rate and respiration synchronize during poetry recitation. *Am J Physiol Heart Circ Physiol* 287: H579-H587.
- Dahlin, B. (2017). *Rudolf Steiner The Relevance of Waldorf Education*. Cham, Switzerland: Springer.
- Dahlin, B. (2010). A state-independent education for citizenship? Comparing beliefs and values related to civic and moral issues among students in Swedish mainstream and Steiner Waldorf schools. *Journal of Beliefs and Values* 31(2).
- Darian, A. (2012). *Taking action! Movement-based learning for the kindergarten through grade three learner. A case study of a Waldorf education early childhood program*. Doktorsavhandling, Arizona State University.
- de Bilde, J., Van Damme, J., Lamote, C. & De Fraine, B. (2013). Can alternative education increase children's early school engagement? A longitudinal study from kindergarten to third grade. *School Effectiveness and School Improvement* 24(2).
- de Souza, D. L. (2000). *Holistic education: Learning from the experiences of three holistic teachers*. Doktorsavhandling, Harvard University.
- DeLuca, C. & Hughes, S. (2014). Assessment in early primary education: An empirical study of five school contexts. *Journal of Research in Childhood Education* 28(4).
- Dhondt, P., van der Vijver, N, & Verstraete, P. (2015). The possibility of an unbiased history of Steiner/Waldorf education? *Contemporary European History* 24(4).

- Diefenbach, C., Schmid, M. F., König, J., Patzlaff, R. & Urschitz, M. S. (2018). Psychometric Evaluation of the Preschool Health Examination at German Steiner Schools. Results of IPSUM, a Multicentre Cross-Sectional Validation Study. *Research on Steiner Education* 9(2).
- Dorfman, B.-S. & Fortus, D. (2019). Students' self-efficacy for science in different school systems. *Journal of Research in Science Teaching* 56(8).
- dos Anos, S., Abreu, A. & Melo, A. (2012). The Waldorf pedagogy in natural sciences: Main differences found in Brazilian curricular proposals. *Literacy information and Computer Education Journal, Special Issue*, 1(1).
- Drummond, M. J. & Jenkinson, S. (2009): *Meeting the Child – Approaches to Observation and Assessment in Steiner kindergartens*. University of Plymouth. London: Routledge.
- du Preez, P. (2005). *Facilitating human rights values across outcomes-based education and Waldorf education curricula*. Masteruppsats, Stellenbosch University.
- Easton, F. (1997). Educating the whole child head hart and hands – learning from the Waldorf experience. *Theory into Practice* 36(2).
- Easton, F. (1995). *The Waldorf impulse in education: Schools as communities that educate the whole child by integrating artistic and academic work*. Doktorsavhandling. Teachers College, Columbia University.
- Fischer, H. F. et al. (2013). The effect of attending Steiner schools during childhood on health in adulthood: A multicentre cross-sectional study. *PLoS ONE* 8(9).
- Flöistrup, H., Swartz, J., & others (2006). Allergic disease and sensitization in Steiner school children. *Journal of Allergy and Clinical Immunology* 117(1).
- Frödén, S. (2019). Situated decoding of gender in a Swedish preschool practice. *Ethnography and Education* 14(2).
- Frödén, S. & Rosell, A-L. (2019). Opening an imaginative space? A study of toys and toy-play in a Swedish Waldorf kindergarten. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk & kritikk* 5.
- Föller-Mancini, A., Heusser P. & Büssing, A. (2010). Self-centeredness in Adolescents: An empirical study of students of Steiner schools, Christian academic high schools, and public schools. *Research on Steiner Education* 1(2).
- Geier, U. (2018). Practical Investigation of the impact of Classroom Lighting on Student Behaviour: A comparison of LED and incandescent Light. *Research on Steiner Education* 9(2).
- Gidley, J. (2010a). Turning Tides: Creating dialogue between Rudolf Steiner and 21st Century academic discourse. *Research on Steiner Education*, 1(1).
- Gidley, J. (2010b). Holistic Education and Visions of Rehumanized Futures. *Research on Steiner Education* 1(2).
- Gidley, J. (1998). Prospective youth visions through imaginative education. *Futures* 30(5).
- Goldshmidt, G. (2013). How Waldorf School graduates cope with the challenges they face during military service: a ten-year overview. *Research on Steiner Education* 3(2).
- Goral, M. (2010). Teacher support and revival in Waldorf-inspired classrooms. *Encounter* 23(2).
- Grant, M. (1999). Steiner and the humours: the survival of Ancient Greek science. *British Journal of Educational Studies* 47(1).
- Graudenz, I., Peters, J. & Randoll, D. (2013). What it's like being a Waldorf teacher. Results of an empirical survey. *Research on Steiner Education* 4(2).
- Green, J. (2020). Narrative teaching. Multidimensional aspects of narration. *Research on Steiner Education* 11(2).
- Grella, M. A. (2015). *Nurturing the aesthetic: Learning to care for the environment in a Waldorf school*. Doktorsavhandling, Antioch University.
- Guglielmo, M. F., Jurdi, A. P. S. & da Silva Pereira, A. P. (2022). A case study. Transition in a Waldorf school in Sao Paulo, Brazil: A process under construction. I Urbina-García, A. m. fl. (Red.).

- Transitions to school: Perspectives on early childhood education and development*, vol 37. Cham: Springer.
- Guilbaud, S. (2019). Inheriting Steiner – How a grandmother’s learning shapes a new baby’s daily life. *Scottish Educational Review* 51(2).
- Hahn, G.-M. (2008). *To shape the future of forests – an activity-oriented ecological educational work with pupils*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Hallam, J., Egan, S. & Kirkham, J. (2016). An investigation into the ways in which art is taught in an English Waldorf Steiner school. *Thinking Skills and Creativity* 19.
- Hansen, T. (2003). *Where did they go? Analysis of former students who graduated from class 12 at Rudolf Steiner Schools in Gentofte, Herlev, Odense and Aarhus, Denmark*. [Inget förlag angivet]
- Haralambous, B. & Carey, M. (2022). An inquiry into Steiner graduate outcomes in Australia and New Zealand: The role played by “subjectification” in Steiner pedagogy. *Research on Steiner Education* 13(2).
- Henry, M. E. (1992). School rituals as educational contexts: symbolizing the world, others, and self in Waldorf and college prep schools. *Qualitative Studies in Education* 5(4).
- Heinritz, C. & Krautz, J. (2012). What makes art teachers still enjoy teaching art? Summary of results from an empirical action research training project. *Research on Steiner Education* 3(1).
- Hoffmann, V. (2016). Creating place-based Waldorf festivals: An ethnographic study of festivals in two non-European Waldorf schools. *Research on Steiner Education* 7(2).
- Hoffmann, V. (2015). *Annual festivals in Waldorf schools in multi-religious or non-Christian cultural settings: “She showed us the fish but didn’t teach us how to do the fishing.”* Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Honkonen, J. (2018). Not experts – but music! Remarks on adolescents’ music education in Finnish Waldorf schools. *Artikkelit Musiikki* 1/2018.
- Hougham, P. (2013). The Bard’s Voice – Is Waldorf education’s Class VIII play a theatre production or a rite of passage? *Research on Steiner Education* 4(2).
- Hutchingson, R. & Hutchingson, J. (1993). Waldorf education as a program for gifted students. *Journal for the Education of the Gifted* 16(4).
- Jedhamre, M. (2021). *An instrument with many strings. Education towards freedom as a living concept in Steiner Waldorf schools*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Jelinek, D. & Sun, L-L. (2003). *Does Waldorf offer a viable form of science education?* Forskningsmonografi, College of Education, California State University, Sacramento.
- Kamineneni, M. (2010). *Waldorf school and parent involvement in Sloka. The case of Hyderabad waldorf school*. Masteroppsats, Rudolf Steiner Høyskolen, Oslo.
- Kimberly, T-R. & Brouillette, L. (2021). Arts-embedded education: Experiential learning in a Waldorf first-grade classroom. *Journal for Learning through the Arts* 17(1).
- Knight, H. (2022a). *Making humans: Waldorf educators and colonial entanglements of childhood*. Doktorsavhandling, University of Toronto.
- Knight, H. (2022b). Where children naturally belong: colonialism, space, and pedagogy in Waldorf kindergartens. *Pedagogy, Culture & Society*. DOI: [10.1080/14681366.2022.2140697](https://doi.org/10.1080/14681366.2022.2140697).
- Kodsi, S. H. (2022). Constructive play in Waldorf and Normative preschools in Israel: technological thinking and design process during free play. *International Journal of Technology and Design Education* 32.
- Kirkham, J. A. (2017). The effect of Steiner, Montessori, and National curriculum education upon children’s pretence and creativity. *Journal of Creative Behavior* 51(1).
- Larrison, A., Daly, A. & VanVooren, C. (2012). Twenty Years and Counting: A Look at Waldorf in the Public Sector. *Current Issues in Education* 15(3).

- Lawson, L. M. (2018). *European alternative preschool philosophies, styles, and emergent literacy skill development*. Doktorsavhandling, Walden University.
- Lawton, P. (2016). The Transition Experience of Waldorf Elementary Graduates Attending Non-Waldorf High Schools. *Research on Steiner Education* 7(2).
- Lim, B. Y. (2004). The magic of the brush and the power of color: Integrating theory into practice of painting in early childhood settings. *Early Childhood Education Journal* 32(2).
- Lutzker, P. (2007). *The Art of Foreign Language Teaching: Improvisation and drama in teacher development and language learning*. Tübingen and Basel: Franke Verlag.
- Majorek, M., Tuchelmann, T., & Heusser, P. (2004). Therapeutic Eurythmy-movement therapy for children with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD): a pilot study. *Complementary Therapies in Nursing and Midwifery* 10(1).
- Mazzone, A. B. (1995). "Islands of culture" Waldorf (Rudolf Steiner) schools in Australia: Their origin and development. Masteruppsats, University of Adelaide.
- McDermott, R. et al. (1996). Waldorf education in an inner-city public school. *The Urban Review* 28.
- Mei-Ju, C. (2014). In celebration of creativity play: an exploration on children's aesthetic sensibility and creativity in Waldorf early childhood education. *Revista de cercetare si interventie sociala* 47.
- Mitchell, D. & Gerwin, D. (2007). *Research on Waldorf graduates in North America phase II*. Wilton: Research Institute for Waldorf Education.
- Mitchell, D. & Gerwin, D. (2008). *Research on Waldorf graduates in North America phase III*. Wilton: Research Institute for Waldorf Education.
- Montenegro, A. (2017). Student motivation in Waldorf foreign language classrooms. *Verbeia* 3(2).
- Moore, L. (2016). Seeking Authenticity in a Waldorf Classroom. *Research on Steiner Education* 7(2).
- Mor, M. (2017). *How Might Traditional Cultural Knowledge Contribute to Sustainable Education? A Nepalese Case Study*. Doktorsavhandling. University of Bath.
- Mowday, G. A. (2004). *Steiner education in Australia: Maintaining an educational theory given the necessity of practice: Glenaeon Rudolf Steiner School, Sydney, 1957-2000*. Masteruppsats. University of Sydney, NSW.
- Mulica, T.A. (2005). *An architecture of resistance: an urban Waldorf High School*. Doktorsavhandling, University of Washington.
- Muñoz, J. (2016). *The circle of mind and heart: Integrating Waldorf education, indigenous epistemologies, and critical pedagogy*. Doktorsavhandling, University of Arizona. Ann Arbor, MI.
- Myers, P. (2004). *The Double-Edged Sword The Cult of Bildung, Its Downfall and Reconstitution in Fin-de-Siècle Germany (Rudolf Steiner and Max Weber)*. Bern: Peter Lang International Academic Publishers.
- Mäkinen, E. (2008). *Developing collaborative parent – teacher practices in Steiner Waldorf schools*. Masteruppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Navascues, M. (1997). Waldorf Schools: Seventy-Six Years of Early Language Learning. *Learning Languages*, 2(2).
- Neuvonen, K. (2017). *Experiences on peer observation: How do class teachers and subject teachers experience visiting a colleague's lesson in a Waldorf school?* Masteruppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Nicholson, D. W. (2000). Layers of experience: forms of representation in a Waldorf school classroom. *Journal of Curriculum Studies* 32(4).
- Nielsen, T. W. & Smith, J. (2007). Tracing the origin of Rudolf Steiner's pedagogy of imagination. *History of Education Review* 36(1).
- Nielsen, T.W. (2006). Towards a pedagogy of imagination: a phenomenological case study of holistic education. *Ethnography and Education* 1(2).

- Nielsen, T. W. (2004). *Rudolf Steiner's pedagogy of imagination. A case study of holistic education*. Frankfurt: Peter Lang.
- Nordlund, C. (2006). *Art experiences in Waldorf education: graduates' meaning making reflections*. Doktorsavhandling. Tillgänglig på: <https://mospace.umsystem.edu/xmlui/handle/10355/4457>
- Oberman, I. (2008). Waldorf education and its spread into the public sector. *Encounter* 21(2).
- Oberman, I. (2007). *Learning from Rudolf Steiner. The Relevance of Waldorf Education for Urban Public School Reform*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED498362.pdf>
- Oberman, I. (1999). *Fidelity and flexibility in Waldorf education, 1919-1998*. Doktorsavhandling, Stanford University.
- Oberski, I. (2006). Learning to think in Steiner-Waldorf schools. *Journal of Cognitive Education and Psychology* 5(3).
- Oberski, I. & McNally, J. (2007). Holism in teacher development: A goethan perspective. *Teaching and Teacher Education* 23(6).
- Ogletree, E. J. (1996). *The Comparative Status of the Creative Thinking Ability of Waldorf Education Students: A Survey*. Illinois: University of Chicago.
- Parker-Rees, R. (2011). *Meeting the child in Steiner kindergartens. An exploration of beliefs, values and practices*. London: Routledge.
- Paschen, H. (2014). Waldorf Education and Rudolf Steiner Schools as a Topic of Educational Science. I: *Croatian Journal of Education* 16(1).
- Paull, J. (2011). Rudolf Steiner and the Oxford Conference: the birth of Waldorf education in Britain. *European Journal of Educational Studies* 3(1).
- Paull, J. & Hennig, B. (2020). Rudolf Steiner education and Waldorf schools: centenary world maps of the global diffusion of 'The School of the Future'. *Journal of Social Sciences and Humanities* 6(1).
- Peters, J. (2013a). Workload, stress and job-satisfaction among Waldorf teachers. *Research on Steiner Education* 3(2).
- Powers, N. J. (2020). *The road less traveled: Equity in access to public Waldorf education*. Doktorsavhandling, California Lutheran University.
- Prager, D. R. (2001). *Three teachers in a Waldorf-inspired public elementary school: a case study of an effective urban learning environment*. Doktorsavhandling, University of Wisconsin at Madison.
- Prendergast, B. (2004). *Educating the feeling life through painting: a public Waldorf school experience*. Doktorsavhandling, Mount Mary College, Milwaukee.
- Priestman, C. (2009). *Illusion of coexistence: The Waldorf schools in the Third Reich, 1933-1941*. Doktorsavhandling, Wilfried Laurier University.
- Pätzold, H. (2011). Emotions, the person and the "lived body" – learning experiences and impacts from the "pedagogical orientation". *Research on Steiner Education* 2(1).
- Rader, A. M. (2004). *Treasures of thought: developing informational materials that feature stories as teaching tools in the early grades of the Waldorf school*. Doktorsavhandling, Mount Mary College, Milwaukee.
- Randoll, D. & Peters, J. (2015). Empirical research on Waldorf education. *Educar em Revista* 56.
- Raunela, E. (2008). "It tells me who I am and where I come from." *How to teach Finnish language and literature concentrating not only on language use but also on what language is?* Masteruppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Rawson, M. (2019). The development of the person: Subjectification and possible links to non-formal learning situations and expansive learning in Waldorf (Steiner) education. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 8(2).
- Rawson, M. (2018). *Learning to become a subject: A hermeneutic phenomenological study of students in a Waldorf(Steiner) school in Germany*. (Education Doctorate EdD), Plymouth University.

- Rawson, M. (2014). Practices of Teacher Learning in Waldorf Schools: Some Recommendations based on Qualitative Inquiry. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 3(2).
- Rawson, M. (2011). Democratic leadership in Waldorf schools. *Research on Steiner Education*, 2(2).
- Reece, G. J. (2007). *Waldorf-inspired education and at-risk students: A qualitative case study of the T.E. Mathews community school*. Doktorsavhandling, American University, Washington, D.C.
- Richards, R. (2005). *How leadership is manifested in Steiner schools*. Masteroppsats, University of Melbourne, Vic.
- Rios, C. & Menezes, I. (2017). "I saw a magical garden with flowers that people could not damage!": children's visions of nature and of learning about nature in and out of school. *Environmental Education Research* 23(10).
- Rivers, I. & Soutter, A. (1996). Bullying and the Steiner School ethos: A case study analysis of a group-centered educational philosophy. *School Psychology International*, 17(4).
- Rose, S. E. & Jolley, R. P. (2016). Drawing development in mainstream and Waldorf Steiner schools revisited. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts* 10(4).
- Rose, S. E., Jolley, R. P. & Charman, A. (2012). An investigation of the expressive and representational drawing development in National curriculum, Steiner and Montessori schools. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts* 6(1).
- Ruf, B. (2014). *Educating traumatized children: Waldorf education in crisis intervention*. Berwick-upon-Tweed: Lindisfarne books.
- Schindler Rangvid, B. (2008). Private school diversity in Denmark's national voucher system. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52(4).
- Schram-Bijkerk, D., Doekes, G. et al. (2005) Bacterial and fungal components in house dust of farm children, Rudolf Steiner school children and reference children. *Allergy*, 60(5).
- Schreyeck, N. (2016). *Professional care in Waldorf nurseries*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Sharpe, F. (2022). How do images of mathematics held by a teacher and students manifest in one Steiner-Waldorf setting? I Marks, R. (Red.). *Proceedings of the British Society for Research into Learning Mathematics* 41(3).
- Silian, P., Dudau, D. P. & Tomsa, R. (2016). Impostor phenomenon and test anxiety among Romanian graduates of Waldorf school compared to those of traditional education. *Romanian Journal of Experimental Applied Psychology* 7(Special Issue 1).
- Silverman, A. (2015). Navigating Moments of Tension in a Waldorf Classroom. *Research on Steiner Education* 6(1).
- Siu, L. (2012). *"Finding My Good Side": A Case Study of Student Engagement in a Waldorf-inspired Community School*. Doktorsavhandling, Harvard Graduate School of Education.
- Slavik, J. (2019). *Educational rhythms at Waldorf school. How Waldorf teachers reflect on working with educational rhythms in their teaching*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Sobo, E. J. (2015a). Social cultivation of vaccine refusal and delay among Waldorf (Steiner) school parents. *Medical Anthropology Quarterly* 29(3).
- Sobo, E. J. (2015b). Salutogenetic education? Movement and whole child health in a Waldorf (Steiner) school. *Medical Anthropology Quarterly* 29(2).
- Sobo, E. J. (2014a). Play's relation to health and well-being in preschool and kindergarten: a Waldorf (Steiner) education perspective. *International Journal of Play* 3(1).
- Sommer, W. (2014). The general didactics of Waldorf education and Klafki's approaches in educational theory – Connections and divisions. *Research on Steiner Education* 5(1).
- Stehlik, T. (2003). Parenting as a vocation: Lifelong learning can begin in the home, *International Journal of Lifelong Education*, 23(4).

- Stehlik, T. (2001). *Each parent carries the flame: Waldorf schools as sites for promoting lifelong learning, creating community and educating for social renewal*. Doktorsavhandling. University of New England, NSW.
- Steiner, D. (2013). Unbagging Fidgety Philip. A pedagogical case pertaining a rethinking in dealing with syndromes of attention deficiency and/or hyperactivity in juveniles and infants. *Research on Steiner Education* 4(1).
- Stene, M. (2018). The musical risk of education. A qualitative study of music teaching in a Waldorf School. *Research on Steiner Education* 9(1).
- Stoltz, T. & Weger, U. (2012). Piaget and Steiner: Science and art in the process of formation. *Research on Steiner Education* 3(1).
- Sturbaum, M. D. (1997). *Transformational possibilities of schooling: a study of Waldorf education*. Doktorsavhandling, Indiana University.
- Subedi, S. P. (2017). *Perspectives of teachers on disruptive behaviors of students in Norwegian Waldorf schools*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Suggate, S. P., Schaughency, E. A. & Reese, E. (2013). Children learning to read later catch up to children reading earlier. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(1).
- Suggate, S. P., Schaughency, E. A. & Reese, E. (2011). The contribution of age and reading instruction to oral narrative and pre-reading skills. *First Language* 31(4).
- Suggate, S. P. (2013). Does early reading instruction help reading in the long-term? A review of empirical evidence. *Research on Steiner Education* 4(1).
- Taskinen, M. (2010). *Pushing the boundaries! The role of the inner practicing for the profession of the Steiner-Waldorf teacher*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Tatum, D. (2007). *Developing 'Pedagogical Imagination' creating a professional learning manual for exploring eurhythmical principles with class 4 in a Steiner school*. Masteroppsats, University of Technology Sydney, NSW.
- Tjærnstig, L. (2010). *The ghost in the educational machine. The role and importance of the teacher's personal development and how it can be supported in teacher education*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Torvin, B. (2022). *Learn to move, move to learn. Using movement integration to create joyful, inspiring and profound learning experiences for children*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Tsortanidou, X., Daradoumis, T. & Barberá, E. (2021). Waldorf inspired hyper-imaginative learning trajectories: developing new media literacies in elementary education. *Early Child Development and Care* 191(7-8).
- Tun, A. (2014). *Taking a child out of Waldorf school. How parents experience it*. Masteroppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Turós, M. (2023). The impact of public, Catholic and Waldorf schools on pupils' moral judgement. *International Journal of Educational Development* vol. 97.
- Tyson, R. (2021). One pedagogy – many practices: variations on formal and enacted curricula in Steiner/Waldorf schools. *Research on Steiner Education* 12(Special issue).
- Tyson, R. (2019). Vocational education in Waldorf-contexts – a developmental path of the Waldorf curriculum. *Research on Steiner Education* 10(1).
- Tyson, R. (2016). When expectations clash: vocational education at the intersection of workplace and school. *Interchange* 47.
- Uhrmacher, P. B. (1995). Uncommon schooling: A historical look at Rudolf Steiner, Anthroposophy, and Waldorf education. *Curriculum Inquiry* 25(4).
- Uhrmacher, P. B. (1993). Coming to know the world through Waldorf education. *Journal of Curriculum and Supervision* 9(1).
- Waite, S. & Rees, S. (2014). Practicing empathy: enacting alternative perspectives through imaginative play. *Cambridge Journal of Education* 44(1).

- Ward, G. C. (2002). *Narrative, meaning making and personal development: Teachers' storied experience in Montessori, Steiner and other primary classrooms*. Doktorsavhandling, University of Notre Dame.
- Watterson, I. A. (2006). *Integrating 6th grade geometry standards into a Waldorf methods charter school*. Masteruppsats, Dominican University of California.
- Weary, B.F. (2000). *Perceptions of looping addressing the academic and social needs of children: Waldorf education and public schools*. Doktorsavhandling, Temple University.
- Weidmann, N. B. (2023). Esoteric beliefs and opposition to corona restrictions in Germany. *Politische Vierteljahresschrift*.
- Wessling, A. B. (2005). *A case study of the life history of a Waldorf school through the lens of parental participation*. Doktorsavhandling, University of Missouri St. Louis, College of Education.
- Whedon, S. W. (2007). *Hands, hearts, and heads: Childhood and esotericism in American Waldorf education*. Doktorsavhandling, University of California, Santa Barbara.
- Wilson, M. A. F. (2022). Problematizing child-centeredness: Discourses of control in Waldorf education. *Global Studies of Childhood* 12(2).
- Wilson, M. A. F. (2014). Constructing childhood and teacher authority in a Waldorf daycare. *Critical Discourse Studies* 11(2).
- Wilson, M. A. F. (2011). "Their play is different": Power, language, and gender socialization at a Waldorf daycare. In: Irby, B. & Brown, G. H. (Eds.). *Gender and early learning environments*. Information Age Publishing.
- Winther, J. (2022a). *Trust the process, surrender the outcome. Diversity in education*. Masteruppsats, Steiner Høyskolen, Oslo.
- Winther, J. (2022b). Trust the process, surrender the outcome. Diversity in education. *Research on Steiner Education* 13(2).
- Wood, P. R. (1996). *Beyond survival: a case study of the Milwaukee Urban Waldorf School*. Doktorsavhandling, University of San Francisco.
- Woods, G., O'Neill, M. & Woods, P. A. (1997). Spiritual Values in Education: Lessons from Steiner? *The International Journal of Children's Spirituality*, 2(2).
- Woods, P., Ashley, M. & Woods, G. (2005). *Steiner Schools in England*. University of West of England, Bristol.

Referenser tyskspråkiga studier

- Adam, C. & Schmelzer, A. (Red.). (2019). *Interkulturalitet und Waldorfpädagogik*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Baier, D. (2008). *KfN Forschungsbericht Nr. 104. Entwicklung der Jugenddelinquenz und ausgewählter Bedingungsfaktoren seit 1998 in den Städten Hannover, München, Stuttgart und Schwäbisch Gmünd*. Hannover: Kriminologisches Institut Niedersachsen e.V.
- Baier, D. & Pfeiffer, C. (2005). *KfN Forschungsberichte Nr. 100. Gewalttätigkeit bei deutschen und nichtdeutschen Jugendlichen – Befunde der Schülerbefragung 2005 und Folgerungen für die Prävention*. Hannover: Kriminologisches Institut Niedersachsen e.V.
- Baier, D., Pfeiffer, C., Windzio, M. & Rabold, S. (2006). *Schülerbefragung 2005: Gewalterfahrungen, Schulabsentismus und Medienkonsum von Kindern und Jugendlichen. Abschlussbericht über eine repräsentative Befragung von Schülerinnen und Schülern der 4. und 9. Jahrgangsstufe*. Hannover: Kriminologisches Institut Niedersachsen e.V.
- Barth, U. (2020). *Inklusion leben: Ein Arbeits- und Forschungsbuch zu Inklusion an Waldorfschulen*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Barth, U. (2008). *Integration und Waldorfpädagogik*. Doktorsavhandling, Technische Universität Berlin.

- Barz, H. (2018). *Reformpädagogik. Innovative Impulse und kritische Aspekte*. Weinheim: Beltz Juventa.
- Barz, H. (Red.). (2013). *Unterrichten an Waldorfschulen: Berufsbild Waldorflehrer: Neue Perspektiven zu Praxis, Forschung, Ausbildung*. Wiesbaden: Springer VS.
- Barz, H. & Randoll, D. (2007a). *Bildung und Lebensgestaltung ehemaliger Schüler von Rudolf Steiner Schulen in der Schweiz. Eine Absolventenbefragung*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Barz, H. & Randoll, D. (Red.). (2007b). *Absolventen von Waldorfschulen. Eine empirische Studie zu Bildung und Lebensgestaltung. 2., durchgesehene Auflage*. Wiesbaden: Springer VS.
- Beck, G., Föllner-Mancini, A. & Hasler, S. (Red.). (2016). *Unterrichtsverläufe beobachten und reflektieren + Erziehungskünstlerische Motive verwirklichen. Beiträge zur Eurythmiepädagogik, Bd. 2 + 3*. Stuttgart: edition waldorf.
- Beckel, L. (2022). *Bildungserfahrungen geflüchteter Adoleszenter an einer Waldorfschule. Soziale Arbeit als Wohlfahrtsproduktion, vol 27*. Wiesbaden: Springer.
- Beckel, L. (2021). Bildungserfahrungen geflüchteter Adoleszenter an einer Waldorfschule – Strategien für mehr Bildungsgerechtigkeit an Waldorfschulen. *Research on Steiner Education 12(2)*.
- Blaeser, B., Braselmann, M. & Eichholz, R. (2013). *Die Windrather Talschule – ein Weg Inklusion zu leben*. Stuttgart: Pädagogische Forschungsstelle.
- Brater, M. (2000). *Die Regionale Oberstufe Jurasüdfuss. Evaluation im Schuljahr 1998/99*. Eriswil: Förderverein der Regionalen Oberstufe Jurasüdfuss.
- Brater, M., Haselbach, D. & Stefer, A. (2010). *Kompetenzen sichtbar machen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag. Kulturwissenschaftliche Beiträge der Alanus Hochschule.
- Brater, M., Hemmer-Schanze, C. & Schmelzer, A. (2008). *Interkulturelle Waldorfschule, Evaluation zur schulischen Integration von Migrantenkindern*. Wiesbaden: Springer VS.
- Brater, M. & Wehle, E.-U. (1982). *Bildungsbiografien ehemaliger Kasseler Waldorfschüler. Erfahrungen mit der Integration beruflicher und allgemeiner Bildung in der Freien Waldorfschule Kassel. Nachbefragung von Absolventen einfach- und doppelt-qualifizierender Ausbildungsgänge*. Frankfurt am Main.
- Brodbeck, H. (2018). *Rudolf Steiner Schule im Elterntest: Lob - Kritik – Zukunftsideen*. Hamburg: PubliQation.
- Bruhn, H., Seifert, M. & Aschermann, E. (2007). Über den Einfluss musikalischer Aktivitäten auf den erfolgreichen Abschluss der Schullaufbahn an einer Waldorf-Schule. I: Auhagen W., Bullerjahn C. & Höge H. (Red.). *Musikpsychologie - Musikalische Sozialisation im Kindes- und Jugendalter*. Göttingen: Hogrefe Verlag (S. 93 -104).
- Büchle, M. (2014). *Kultur und Erziehung in der Waldorfpädagogik. Analyse und Kritik eines antroposophischen Konzepts interkultureller Bildung*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Buddemeier, H. & Schneider, P. (2005). *Waldorfpädagogik und Staatliche Schule. Grundlagen – Erfahrungen – Projekte*. Stuttgart: Mayer Verlag.
- Conein, S. (2000). *Umweltbildung an Reformschulen - Leitbildanalysen an Montessori- und Waldorfschulen*. Doktorsavhandling, Fakultät für Pädagogik der Universität Bielefeld.
- Craemer, U. (1987). *Favela Monte Azul*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.
- Craemer, U. (1980). *Favela-Kinder*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.
- Diefenbach, C. et al. (2020). Schulische Fähigkeiten von Kindern mit speziellem medizinischem Versorgungsbedarf am Ende des ersten Schuljahres. Ergebnisse zweier Kohortenstudien an Waldorfschulen und traditionellen Schulen. *Research on Steiner Education 11(1)*.
- Enderle, I. (2018). *Kollegiale Selbstverwaltung als Führungsprinzip: Theoretische Rekonstruktion und empirische Untersuchung der Arbeitsweise Freier Waldorfschulen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Erasmus, H. (2015). *Topographische Kenntnisse und Fähigkeiten im Geographieunterricht der Waldorfschule*. Doktorsavhandling, Universität Gießen.

- Erasmus, H. & Obermaier, G. (2010). Sind Waldorfschüler interessierter als Schüler von Regelschulen? Eine empirische Untersuchung der Schülerinteressen am Beispiel Hessen. I: Hemmer, I. & Hemmer, M. (Red.). *Schülerinteresse an Themen, Regionen und Arbeitsweisen des Geographieunterrichts*. Weingarten.
- Fiedler, H. (2012). *Biografische Profile ostdeutscher Lehrkräfte. Das Beispiel der Freien Waldorfschulen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Freitag, K.-P., Gabriel, W. & Peters, J. (2020). *Fürs Leben gelernt - Die berufsbildende Waldorfschule*. Schriftenreihe: Peter Lang Edition, Kulturwissenschaftliche Beiträge der Alanus Hochschule.
- Frielingsdorf, V. (2019). *Geschichte der Waldorfpädagogik. Von ihrem Ursprung bis zur Gegenwart*. Weinheim: Beltz.
- Föllner-Mancini, A. & Peters, J. (2018). „Unser Kind geht in die Waldorf-Kita“ - Eine Elternbefragung im Kontext der externen Evaluationen des Berliner Bildungsprogramms. *Research on Steiner Education* 9(1).
- Föllner-Mancini, A. & Peters, J. (2015). Qualitätsentwicklung und Evaluationen in Waldorfkindergärten. Erfahrungen mit dem Berliner Bildungsprogramm (Teil II): Untersuchungen zur profilspezifischen Evaluation. *Research on Steiner Education* 6(1).
- Gelitz, P. (2022). *Pädagogische Qualität in Waldorfkindergärten und Waldorfkrippen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Gelitz, P. (2018). Von der Waldorfkrippe in den Waldorfkindergarten. Ergebnisse einer quantitativen empirischen Untersuchung zu den Faktoren gelingender Übergänge. *Research on Steiner Education* 9(2).
- Geraets, T. (1993). *Inkanyezi. Entwicklungsarbeit und Waldorfpädagogik in Südafrika*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.
- Gessler, L. (1988). *Bildungserfolg im Spiegel von Bildungsbiografien. Begegnungen mit Schülerinnen und Schülern der Hiberniaschule (Wanne–Eickel)*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Graßhoff, G. (2008). *Zwischen Familie und Klassenlehrer. Pädagogische Generationsbeziehungen jugendlicher Waldorfschüler*. Wiesbaden: Springer VS.
- Graßhoff, G., Höblich, D., Stelmaszyk, B. & Ullrich, H. (2006). Klassenlehrer- Schüler-Beziehungen als biografische Passungsverhältnisse. Fallstudien zum Verhältnis von Lehrer-Schüler- Interaktionen und Selbstverständnis der Lehrerschaft an Waldorfschulen. *Zeitschrift für Pädagogik* 52(4).
- Graßhoff, G., Höblich, D., Stelmaszyk, B. & Ullrich, H. (2005). Lehrer- Schüler-Beziehungen an Waldorfschulen: Rekonstruktionen zum Verhältnis von Selbstverständnis der Lehrerschaft, Lehrer-Schüler- Interaktion im Unterricht und individueller Schulkultur. *Bios –Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen* 18, 1/2005, (S. 115-127).
- Götte, W. M. (2000). *Erfahrungen mit Schulautonomie: das Beispiel der Freien Waldorfschulen*. Doktorsavhandling, Universität Bielefeld.
- Handwerk, H. (2019). *Inklusion als Ausdrucksgestalt: Rekonstruktive Inklusionsforschung an Freien Waldorfschulen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Handwerk, H. (2011). *Die Bedeutung von Lyrik in Bildungsprozessen der frühen Adoleszenz. Empirische Untersuchung in achten Klassen an Freien Waldorfschulen*. VS Research, Doktorsavhandling, Universität Mainz.
- Harslem, M. & Randoll, D. (Red.). (2013). *Selbstverantwortliches Lernen an Freien Waldorfschulen: Ergebnisse eines Praxisforschungsprojektes – Beispiele aus der Unterrichtspraxis*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Heinritz, C. (2012). *Jedem Kind sein Instrument! Studie über das musikpädagogische Pionierprojekt an der Waldorfschule Dortmund*. Wiesbaden: Springer VS.
- Helsper, W., Ullrich, H., Stelmaszyk, B., Höblich, D., Graßhoff, G. & Jung, D. (2007). *Autorität und Schule. Die empirische Rekonstruktion der Klassenlehrer-Schüler-Beziehung an Waldorfschulen*. Wiesbaden: Springer VS.

- Hofmann, U., von Prümmer, C. & Weidner, D. (1981). *Bildungslebensläufe ehemaliger Waldorfschüler. Eine Untersuchung der Geburtsjahrgänge 1946 und 1947*. Stuttgart: Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen.
- Holderegger, F. (2001). *Befragung ehemaliger Schülerinnen und Schüler von Rudolf-Steiner-Schulen in der Schweiz*. Arbeitsgemeinschaft der Rudolf-Steiner-Schulen der Schweiz, Carmenstr. 49, Zürich.
- Hoyer, S. & Schiefer, O. (2019). Bildende Kunst an Waldorfschulen – quo vadis? Ergebnisse einer empirischen Studie zu Stellenwert und Entwicklungsperspektiven des Faches Bildende Kunst aus der Sicht von Waldorflehrkräften. *Research on Steiner Education* 10(1).
- Höblich, D. (2010). *Biografie, Schule und Geschlecht - Bildungschancen von SchülerInnen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Höblich, D. & Graßhoff, G. (2008). Probleme der Klassenlehrerarbeit in der Waldorfschule. I: Breidenstein, G. & Schütze, F. (Red.). *Paradoxien in der Reform der Schule. Ergebnisse qualitativer Sozialforschung*. Wiesbaden: Springer VS (S. 217-229).
- Idel, T.-S. (2013). Der Waldorfschülerhabitus – Kulturelle Passungen im Feld reformpädagogischer Privatschulen am Beispiel der anthroposophischen Schulkultur. I: Helsper, W., Kramer, R.-T. & Thiersch, S. (Red.). *Schülerhabitus. Theoretische und empirische Analysen zum Bourdieu'schen Theorem der kulturellen Passung*. Wiesbaden: Springer VS (S. 293–306).
- Idel, T.-S. (2007). *Waldorfschule und Schülerbiographie. Fallrekonstruktionen zur lebensgeschichtlichen Relevanz anthroposophischer Schulkultur*. Wiesbaden: Springer VS.
- Idel, T.-S. (2004). Schulbiografische Ambivalenz. Eine Fallstudie zur lebensgeschichtlichen Relevanz der Waldorfschule. (Teilveröffentlichung aus der Dissertation (2006): Waldorfschulen und Schülerbiografie. Fallrekonstruktionen zur lebensgeschichtlichen Relevanz anthroposophischer Schulkultur. I: Ullrich, H., Idel, T.-S., Kunze, K. (Red.). *Das Andere Erforschen. Empirische Impulse aus Reform- und Alternativschulen*. Wiesbaden: Springer VS (S. 235-248).
- Jensen, N., Boding, J. & Kjeldsen, C. C. (2012). *Didaktische Analyse der Unterrichtspraxis der 9. Bis 12. Klassen der Rudolf Steiner Schulen*. Aarhus University.
- Keller, U. L. (2012). Der ganze Mensch lernt: Mit Freude lernen. *Research on Steiner Education* 3(1).
- Keller, L. U. (2008). *Quereinsteiger. Wechsel von der staatlichen Regelgrundschule in die Waldorfschule*. Wiesbaden: Springer VS.
- Koolmann, S. & Nörling, J. E. (Red.). (2015). *Zukunftsgestaltung Waldorfschule. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung zu Kultur, Management und Entwicklung*. Wiesbaden: Springer VS.
- Koolmann, S., Nörling, J. E. & Boukal, F. (2016). Waldorfschulen und ihre zukünftigen Herausforderungen – eine organisationsstrukturelle Betrachtung. *Research on Steiner Education* 7(1).
- Koolmann, S., Petersen, L. & Ehrler, P. (Red.). (2018). *Waldorf-Eltern in Deutschland. Status, Motive, Einstellung, Zukunftsideen*. Wiesbaden: Beltz Juventa.
- Kunze, K. (2013). *Biographie und berufliches Handeln eines Waldorflehrers. Rekonstruktionen zum Wechselverhältnis von Biographie und Profession*. Opladen: Budrich.
- Kunze, K. (2011). *Professionalisierung als biographisches Projekt: Professionelle Deutungsmuster und biographische Ressourcen von Waldorflehrerinnen und -Lehrern*. Wiesbaden: Springer VS.
- Kunze, K. (2007). Verbalbeurteilungen von Waldorfschülerinnen und -schülern als Ausdruck professioneller Orientierungs- und Deutungsmuster ihrer Lehrerinnen und Lehrer. I: Graßhoff, G., Höblich, D., Idel, T.-S., Kunze, K. & Stelmaszyk, B. (Red.). *Reformpädagogik trifft Erziehungswissenschaft*. Mainz: Logophon.
- Leber, S. (1982). *Die Waldorfschule im gesellschaftlichen Umfeld Zahlen, Daten und Erläuterungen zu Bildungslebensläufen ehemaliger Waldorfschüler*. Stuttgart: Verlag freies Geistesleben.
- Liebenwein, S., Barz, H. & Randoll, D. (Red.). (2012). *Bildungserfahrungen an Waldorfschulen. Empirische Studie zu Schulqualität und Lernerfahrungen*. Wiesbaden: Springer VS.
- Marti, T. (2013). Imaginationsprozesse und Vigilanz: physiologische Wirkung unterschiedlicher mentaler Prozesse auf das cardiorespiratorische System. *Research on Steiner Education* 3(2).

- Marti, T. (2012). Wirkungen des Chorsingens auf die cardiorespiratorische Koordination und das subjektive Befinden bei Erwachsenen. *Research on Steiner Education* 3(1).
- Marti, T. (2011). Bewegungsentwicklung bei 10- bis 14-jährigen Kindern. *Research on Steiner Education* 2(2).
- Maschke, T. (2018). *Waldorfpädagogik und inklusives Lernen - Impulse für diskursive Entwicklungen*. Doktorsavhandling, Universität Passau.
- Mayer, M. C. (2006). *Soziomoralischer Kompetenzvergleich von Regel- und Waldorfschülern*, Doktorsavhandling, Universität Passau, Philosophische Fakultät. Lehrstuhl für Allgemeine Pädagogik.
- Paschen, H. (Red.). (2010). *Erziehungswissenschaftliche Zugänge zur Waldorfpädagogik*. Wiesbaden: Springer VS.
- Peinelt-Jordan, K. (1998). *Zur sozialen Stellung der Berliner Elternhäuser der Waldorfschüler innerhalb der Gesamtbevölkerung Berlins*. FH Berlin.
- Peters, J. (2021). Herausforderungen für die Waldorfschulen Aus Sicht von Ehemaligen – differenziert nach Generationen. *Research on Steiner Education* 12(2).
- Peters, J. (2020). Jahrgangsübergreifender Mathematikunterricht an Waldorfschulen – aus Sicht von Lehrkräften und Eltern. *Research on Steiner Education* 11(1).
- Peters, J. (2013b). *Arbeitsbezogene Verhaltens- und Erlebensmuster von Waldorflehrern im Zusammenhang mit Arbeitsbelastung und Berufszufriedenheit*. Doktorsavhandling, Alanus Hochschule.
- Randoll, D. (Red.). (2013). *Ich bin Waldorflehrer. Einstellungen, Erfahrungen, Diskussionspunkte – Eine Befragungsstudie*. Wiesbaden: Springer VS.
- Randoll, D. (2006). Lehrer im Urteil ihrer Schüler. Eine vergleichende Untersuchung an traditionellen Gymnasien und an Freien Waldorfschulen. I: Bauer, H. P. & Schneider, P. *Waldorfpädagogik. Perspektiven eines wissenschaftlichen Dialoges*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag (S. 271-295).
- Randoll, D. (2004). Vergleichende Untersuchung zu Schülerurteilen aus Waldorfschulen und Gymnasien. I: Ullrich, H., Idel, T.-S. & Kunze, K. *Das Andere erforschen. Empirische Impulse aus Reform- und Alternativschulen*. Wiesbaden: Springer VS, Band 32 (S. 35-50).
- Randoll, D. (1999). *Waldorfpädagogik auf dem Prüfstand – Auch eine Herausforderung an das öffentliche Schulwesen? Mit einer vergleichenden Untersuchung zur Wahrnehmung von Schule durch Abiturienten aus Freien Waldorfschulen und aus staatlichen Gymnasien*. Berlin: VWB Verlag Berlin für Wissenschaft und Bildung.
- Randoll, D. & Peters, J. (Red.). (2020). *Wir waren auf der Waldorfschule. Ehemalige als Experten in eigener Sache*. Wiesbaden: Beltz Juventa.
- Randoll, D., Graudenz, I. & Peters, J. (2014). Die Klassenlehrerzeit an Waldorfschulen aus Sicht von Schülern – Eine Explorationsstudie. *Research on Steiner Education* 5(2).
- Rittelmeyer, C. (2010). Die Temperamente in der Waldorfpädagogik Ein Modell zur Überprüfung ihrer Wissenschaftlichkeit. *Research on Steiner Education* 1(1).
- Robert, A. (1999). *Schulautonomie und -selbstverwaltung am Beispiel der Waldorfschulen in Europa: Konzept, Handlungsspielräume und Rahmenbedingungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Rohde, D. (2022). *Waldorfschulen und das Landesabitur. Eine vergleichende Studie am Beispiel des Leistungsfaches Biologie in Hessen*. Wiesbaden: Beltz Juventa.
- Rohde, D. (2003). *Was heißt "lebendiger Unterricht? Faradays Kerze und Goethes Pflanzenmetamorphose in einer Freien Waldorfschule. Lehrkunstwerkstatt V*. Marburg: Tectum Verlag.
- Ruf, B. (2012). *Trümmer und Traumata: Anthroposophische Grundlagen notfallpädagogischer Einsätze*. Arlesheim: Verlag des Ita Wegman Instituts.
- Ruhnau, C. (2017). Jahrgangsübergreifender Mathematikunterricht an Waldorfschulen der Klassen 1 bis 5. *Research on Steiner Education* 8(1).

- Sauer, A. (2014). Von der Förderschule in die Regelschule. *Research on Steiner Education* 5(1).
- Schieren, J. (Red.). (2008). *Was ist und wie entsteht Unterrichtsqualität an der Waldorfschule?* München: Kopaed.
- Schmelzer, A. (2014). Gute Praxis – problematische Ideologie? Zum Transfer der Anthropologie der Waldorfpädagogik in die Unterrichtspraxis. *Research on Steiner Education* 5(Special Issue).
- Schmelzer, A. (2012). Globalisierung im Klassenzimmer. *Research on Steiner Education* 3(1).
- Schmidt, K. P. (2012). *Neurodidaktik und Waldorfpädagogik: Gemeinsamkeiten und Differenzen am Beispiel der Freien Waldorfschule Kreuzberg*. Masterupsats, Westfälische Wilhelms-Universität.
- Schmude, J. (1990). Das Einzugsgebiet der Waldorfschule Heidelberg. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung über das regionale und soziale Rekrutierungsfeld einer Waldorfschule. I: Meusburger, P. & Schmude, J. (Red.). *Bildungsgeographische Studien über Baden-Württemberg*. Heidelberger geographische Arbeiten, 88. Geographisches Inst. d. Universität, Heidelberg (S. 61-84).
- Schopf-Beige, M. (2004). *Bestanden. Lebenswege ehemaliger Waldorfschüler. 19 Gespräche, aufgezeichnet von Monika Schopf-Beige*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.
- Stiefel, B. G. (2000). *Zahndurchbruchszeiten bleibender Zähne bei Mädchen einer Waldorfschule in Stuttgart. Auswertung einer prospektiven Untersuchung von H. Hoffmeister*. Doktorsavhandling, Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen.
- Tang, K-P. (2011). *Kulturübergreifende Waldorfpädagogik, Anspruch und Wirklichkeit*. Doktorsavhandling, Universität Würzburg.
- Thomas, R. (2007). *Bildung und Lebensgestaltung ehemaliger Schülerinnen und Schüler von Rudolf Steiner Schulen in der Schweiz*, Zurich: Arbeitsgemeinschaft der Rudolf Steiner Schulen in der Schweiz und Liechtenstein.
- Ullrich, H. & Idel, T-S. (2012). Wir sind der Fels in der Brandung. Eine Fallstudie über Teamkooperation in der kollegialen Selbstverwaltung einer Freien Waldorfschule. I: Baum, L., Idel, T.-S. & Ullrich, H. (Red.). *Kollegialität und Kooperation in der Schule. Theoretische Konzepte und empirische Befunde*. Wiesbaden: Springer VS (S. 119-134.).
- Ullrich, H., Idel, T.-S., Kohlesch, A. & Peter, B. (2006). *Physikunterricht an Waldorfschulen - Chancen und Grenzen, Qualitative Evaluation einer Physik-Epoche des 10. Schuljahrs*. Mainz: Unveröffentlichter Projektbericht.
- Ullrich, H. (2008). Fallstudie zur Physik-Epoche des 10. Schuljahres an einer Waldorfschule. I: Schieren, J. (Red.). *Was ist und wie entsteht Unterrichtsqualität an der Waldorfschule?* München: Kopaed Verlag (S. 109-125).
- Ullrich, H. (2003). *Lehrer-Schüler-Beziehungen an Waldorfschulen. Rekonstruktionen zum Verhältnis von Selbstverständnis der Lehrerschaft, Lehrer-Schüler-Interaktion im Unterricht und individueller Schulkultur. Zentrum für Schulforschung und Fragen der Lehrerbildung, Diskurse zu Schule und Bildung*. Werkstatthefte des ZSL. H. 23. Halle/Saale 2003.
- Urbantat, V. (2017). *Feldmessen. Eine Studie zur Praxis an Waldorfschulen*. Stuttgart: Pädagogische Forschungsstelle.
- van Norden, J. & Schürenberg, W. (Red.). (2019). *Lernprogression narrativer Kompetenz im Geschichtsunterricht. Ein Vergleich von Waldorf- und Regelschule*. Frankfurt: Wochenschau Wissenschaft.
- Willmann, C. (2014). Religiöse Erziehung an Waldorfschulen im nichtchristlichen Kontext. *Research on Steiner Education* 5(Special Issue).
- Wallner-Paschon, C. (2009). Kompetenzen und individuelle Merkmale der Waldorfschüler/innen im Vergleich. I: Schreiner, C. & Schwantner, U. (Red.). *PISA 2006. Österreichischer Expertenbericht zum Naturwissenschafts- Schwerpunkt*. Leykam Buchverlagsgesellschaft.
- Wiehl, A. (2015). *Propädeutik der Unterrichtsmethoden in der Waldorfpädagogik*. Frankfurt am main: Peter Lang.
- Wright, P. (2013). Was ist „Geo“? - Eine Untersuchung zu den wissenschaftstheoretischen Implikationen des Geografieunterrichts an Regel - und Waldorfschulen. *Research on Steiner Education* 4(1).

Zdrazil, T. (2000). *Gesundheitsförderung und Waldorfpädagogik*. Doktorsavhandling, Universität Bielefeld, Fakultät für Pädagogik.

Zech, M. (2012). *Der Geschichtsunterricht an Waldorfschulen: Genese und Umsetzung des Konzepts vor dem Hintergrund des aktuellen geschichtsdidaktischen Diskurses*. Frankfurt am main: Peter Lang.